

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

Final Research Report

โครงการวิจัยความหลากหลายทางภาษาในจังหวัดน่าน:
ความรู้พื้นฐานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เนื่องในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา
วันที่ 2 เมษายน 2548

Research Project on Linguistic Diversity in Nan Province:
a Foundation for Tourism Development
To Commemorate the Fiftieth Birthday of H.R.H. Princess Maha Chakri Sirindhorn
April 2, 2005

โครงการย่อยที่ 5
ระบบงานสารสนเทศภูมิศาสตร์โครงการน่าน
Sub-project 5
The Geographical Information System (GIS) of the Nan Project

โดย
by
พรรณี ชีวินศิริวัฒน์
Pannee Cheewinsiriwat

31 ตุลาคม 2550

October 31, 2007

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยความหลากหลายทางภาษาในจังหวัดน่าน:
ความรู้พื้นฐานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เนื่องในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา
วันที่ 2 เมษายน 2548

Research Project on Linguistic Diversity in Nan Province:

a Foundation for Tourism Development

To Commemorate the Fiftieth Birthday of H.R.H. Princess Maha Chakri Sirindhorn

April 2, 2005

ที่ปรึกษา

นายแพทย์บุญยงค์ วงศ์รักมิตร

หัวหน้าโครงการ

ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ

คณะผู้วิจัย

1. ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ (ล. ทองคำ)
2. พรรณี ชีวินศิริวัฒน์
3. สมเจตน์ วิมลเกษม

สังกัด

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
โรงเรียนสตรีศรีน่าน จังหวัดน่าน

ผู้ช่วยวิจัย (นักวิจัยหลังปริญญาเอกและนิสิตบัณฑิตศึกษา)

1. พิณรัตน์ อัครวัฒนากุล
2. ผณินทรา ธีรานนท์
3. ชมนาด อินทจามรรักษ์
4. วิชาติ บุรณะประเสริฐสุข
5. กนิษฐา พุทธเสถียร
6. ยุพาพร ฮวดศิริ
7. สุภาพร ผลพัฒน์
8. ชนิดา ดวงยิหวา
9. เอกกมล วรรณเมธี

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

10. ประชาคมน่าน และเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

โครงการย่อยที่ 5: บทประมวลและสังเคราะห์ฐานข้อมูลหมู่บ้าน 902 หมู่บ้าน (99 ตำบล)
ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ พรธนี ชีวินศิริวัฒน์ วิชาติ บุรณะประเสริฐสุข ชนิตา ดวงยิหาวา
สมเจตน์ วิมลเกษม ยุพาพร ฮวดศิริ

รายงานผลการวิจัยฉบับนี้ประกอบด้วยส่วนหลักๆ 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 ประกอบด้วย “คำนำ” โดยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ หัวหน้าโครงการ
ภาพประกอบ สารบัญเนื้อหา สารบัญตาราง และสารบัญภาพ

ส่วนที่ 2 แบ่งออกเป็น 5 บท ในแต่ละบทมีแผนที่ประกอบการนำเสนอ ดังนี้

บทนำ

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดน่าน: ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เมื่อน่าน
ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ผลิตภัณฑ์และงานฝีมือของชาวน่าน ประเพณีสำคัญ

กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดน่าน: กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษา
ตระกูลมอญ-เขมร กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลจีน-
ทิเบต

แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดน่าน: โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ และการ
ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว

บทสรุปและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน: การพัฒนาด้านอาชีพและรายได้ การ
พัฒนาด้านเทคโนโลยีการเกษตร การส่งเสริมด้านการตลาดเพื่อจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร
อุตสาหกรรม การส่งเสริมด้านการศึกษา การพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่งและการไปรษณีย์ การ
พัฒนาสาธารณสุขปศุสัตว์พื้นฐานต่างๆ การส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว การส่งเสริมด้านวัฒนธรรมและ
ประเพณี การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและปรับภูมิทัศน์บริเวณหมู่บ้าน การพัฒนาด้านการแพทย์
และสาธารณสุข สวัสดิการสังคม และอื่นๆ

ส่วนที่ 3 ประกอบด้วย บรรณานุกรม แผนที่แสดงแหล่งท่องเที่ยวและกลุ่มชาติพันธุ์ใน 99 ตำบล
และตัวอย่างแบบสอบถามข้อมูลหมู่บ้าน

คำสำคัญ: สังเคราะห์ฐานข้อมูลหมู่บ้าน จังหวัดน่าน

ABSTRACT

Sub-project 5: A Synthesis of the Database of 902 Villages (99 Sub-districts)

Theraphan Luangthongkum, Pannee Cheewinsiriwat, Wichat Booranaprasertsook,
Chanita Duangyiwa, Somjate Wimonkasem and Yupaporn Huadsiri

This volume consists of three main parts.

The first part includes a “Foreword” by Prof. Dr. Theraphan Luangthongkum, the Director of the Project, illustrations, a table of contents, a list of tables and a list of figures.

The second part features five chapters and maps:

The Introductory chapter.

The Second chapter: General Information about the province of Nan—Landscape, Geographical characteristics, Nan in the pre-historic period, History of Nan, Arts and culture, Products and handicrafts, and Important festivals.

The Third chapter: Ethnic groups in Nan Province—speakers of languages in the Tai language family, those of the Mon-Khmer language family, those of the Hmong-Mien language family and those of the Sino-Tibetan language family.

Tourist attractions in Nan Province: Archaeological sites, Historical places, Natural resources, and Tourism promotion.

Conclusion and suggestions for sustainable development: Development in occupations and income, Development in agricultural technology, Marketing promotion for agricultural products, Industry, Development in communications and postal services, Development in basic infrastructure, Promotion of tourism, Promotion of arts and culture, Solutions to environmental problems and improvement in the village landscape, Development in medical affairs and public health, Promotion of social welfare and others.

The third part comprises Bibliography, Maps of tourist attractions and ethnic groups in 99 Sub-districts, and Questionnaire for information on the villages under study.

Keyword: *synthesis of village database, Nan Province*

คำนำ

โครงการจัดทำพจนานุกรมและสังเคราะห์ฐานข้อมูลหมู่บ้าน 902 หมู่บ้านในจังหวัดน่าน เป็นโครงการย่อยโครงการหนึ่งในโครงการวิจัย “ความหลากหลายทางภาษาในจังหวัดน่าน: ความรู้พื้นฐานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว” เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา ในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2548 เป็นโครงการ 3 ปี (2547 - 2550) ได้รับทุนสนับสนุนจากฝ่ายวิชาการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.วิชัย บุญแสงเป็นผู้อำนวยการฝ่าย ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ (ล.ทองคำ) ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นหัวหน้าโครงการ นายแพทย์บุญยงค์ วงศ์รักมิตร ผู้อำนวยการของประชาคมน่าน เป็นที่ปรึกษาโครงการ อาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม อาจารย์ประจำโรงเรียนสตรีศรีน่าน เป็นผู้ร่วมวิจัยและเป็นผู้ช่วยบริหารจัดการฝ่ายน่าน นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาและสังเคราะห์ชาวเขาจังหวัดน่าน อีกหลายคน เป็นผู้ช่วยเก็บข้อมูลหมู่บ้าน 902 หมู่บ้าน

ในการดำเนินงานโครงการย่อยนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการควบคู่ไปกับโครงการจัดทำฐานข้อมูลหมู่บ้านด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ซึ่งเป็นโครงการย่อยอีกโครงการหนึ่งซึ่งอาจารย์พรณี ชีวินศิริวัฒน์ ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้รับผิดชอบ เมื่อเริ่มดำเนินการ ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ ได้จัดทำแบบสอบถามเพื่อให้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลแต่ละหมู่บ้าน และเพื่อให้อาจารย์พรณี ชีวินศิริวัฒน์สร้างระบบและโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำหรับการทำฐานข้อมูลหมู่บ้าน (ดูตัวอย่างในภาคผนวก ข) เมื่อจัดทำแบบสอบถามเสร็จแล้ว ได้นำไปทดลองใช้ที่หมู่บ้านเมียน (เย้า) แห่งหนึ่ง ต่อจากนั้นได้แก้ไขปรับปรุงแบบสอบถามให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และอบรมวิธีสัมภาษณ์และกรอกแบบสอบถามให้กับเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาและสังเคราะห์ชาวเขาที่จะช่วยเก็บข้อมูล ได้แก่ คุณเกียรติ อัครมานาลัย คุณประชา แสนทองศิริ คุณธีรชาติ ทิพย์ปาละ คุณเทเวศน์ ท้าวบรรพต คุณพีชพงศ์ พิทักษ์คุณฐิณนะ เหลี่ยมมงคล คุณสุชาติ บุรมิตร คุณจิรวัฒน์ ศิลป์ท้าว นอกจากนี้ยังมีผู้วิจัยสมทบ คือ คุณจรียา ผุ่นวัง ซึ่งได้มาช่วยงานอาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษมในภายหลัง

เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปโดยเรียบร้อยและป้องกันการสูญหายของข้อมูลหมู่บ้าน ได้มีการวางระบบรับ-ส่งแบบสอบถาม และการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถามของฝ่ายน่านก่อนส่งให้ฝ่ายจุฬาฯ ดำเนินการขั้นต่อไป ในเบื้องต้นได้ตกลงกันว่าฝ่ายน่านจะพิมพ์ข้อมูลจากแบบสอบถามทั้งหมดและส่งไฟล์ข้อมูลให้อาจารย์พรณี ชีวินศิริวัฒน์เพื่อจัดทำฐานข้อมูลหมู่บ้านด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ อย่างไรก็ตาม เมื่อการดำเนินงานของฝ่ายน่านล่าช้าไม่เป็นไปตามกำหนดและตามระบบที่วางไว้ ฝ่ายจุฬาฯ จึงได้ขอให้ส่งแบบสอบถามทั้งหมดที่

กรอกข้อมูลด้วยลายมือของผู้เก็บข้อมูลมาให้ฝ่ายจุฬาฯ ซึ่งเป็นการเพิ่มภาระและความยากลำบากให้แก่ฝ่ายจุฬาฯ ซึ่งไม่คุ้นเคยกับเนื้อหา รวมทั้งลายมือของผู้กรอกข้อมูล ผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นนิสิตบัณฑิตศึกษาของภาควิชาภาษาศาสตร์ คือ ชมนาด อินทจามรรักษ์ กนิษฐา พุทธเสถียร ยุพาพร ฮวดศิริ สุภาพร ผลิพัฒน์ และผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นนิสิตของภาควิชาภูมิศาสตร์ คือ ชนิตา ดวงยิหาว และเอกกมล วรรณเมธี ได้แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบและร่วมกันแก้ปัญหาจนกระทั่งการดำเนินงานลุล่วง สามารถนำฐานข้อมูลหมู่บ้านมาใช้ประโยชน์ได้ เช่น การทำแผนที่แสดงแหล่งท่องเที่ยวและกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น

ในข้อเสนอโครงการได้ระบุว่าอาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม จะต้องเป็นผู้ประมวลและสังเคราะห์เนื้อหาสาระของฐานข้อมูลหมู่บ้าน 902 หมู่บ้าน โดยเน้นเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์และแหล่งท่องเที่ยวระดับตำบล รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาในด้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน แต่เนื่องจากอาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม ต้องดูแลงานด้านศิลปวัฒนธรรมของโครงการอื่นๆ อีกหลายโครงการ จึงมีภารกิจยุ่งมากไม่สามารถอุทิศเวลาให้กับโครงการวิจัย “ความหลากหลายทางภาษาในจังหวัดน่าน: ความรู้พื้นฐานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว” ได้อย่างเต็มที่ ก่อปรกับเกิดอุบัติเหตุรถยนต์ชนกับรถบรรทุกที่จังหวัดลำปาง ต้องพักรักษาตัวหลายสัปดาห์ หัวหน้าโครงการจึงแก้ปัญหาด้วยการขอให้ชาติ บุรณะประเสริฐสุข นิสิตปริญญาเอกของภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ช่วยประมวลและสังเคราะห์เนื้อหาสาระสำคัญของฐานข้อมูลหมู่บ้านแทนอาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม และขอให้ชนิตา ดวงยิหาว ซึ่งปัจจุบันกำลังศึกษาระดับปริญญาโทที่ภาควิชาธรณีวิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ช่วยทำแผนที่แสดงแหล่งท่องเที่ยวและกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละตำบลรวม 99 ตำบล (ดูภาคผนวก ก) เพื่อใช้ประกอบรายงานผลการประมวลและสังเคราะห์

หลังจากพ้นอุปสรรคนานาประการตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา โครงการจัดทำฐานข้อมูลหมู่บ้านในจังหวัดน่าน และการจัดทำรายงานผลการประมวลและสังเคราะห์ฐานข้อมูลหมู่บ้านโดยเน้นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวและกลุ่มชาติพันธุ์ ก็สำเร็จลุล่วงได้อย่างดีพอสมควร คณะผู้วิจัยจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าฐานข้อมูลหมู่บ้านรวมทั้งบทประมวลและสังเคราะห์ฐานข้อมูล จะเป็นประโยชน์และมีการนำไปใช้ เป็นความรู้พื้นฐานเพื่อการวางแผนพัฒนาต่างๆ ของจังหวัดน่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม

ในฐานะหัวหน้าโครงการ ดิฉันขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประชาคมน่าน ตลอดจนทุกท่านที่ได้กล่าวนามไว้ในตอนต้นของคำนำ ที่ได้มีส่วนร่วมมือช่วยเหลือให้การดำเนินงานโครงการวิจัย “ความหลากหลายทางภาษาในจังหวัดน่าน: ความรู้พื้นฐานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว” เป็นไปได้ เสร็จสิ้นสมบูรณ์และประสบผลสำเร็จ

ตามเป้าหมายตามสัญญาเงินทุน คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลงานของโครงการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาจังหวัดน่านอย่างยั่งยืนสืบไป มิใช่เฉพาะในเรื่องการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาจังหวัดด้านอื่นๆ อีกด้วย

ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ
คณบดีคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
หัวหน้าโครงการ

วัดภูมินทร์

วัดหนองบัว

วัดพระธาตุเขาน้อย

วัดคอนมุล

จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์

วัดพระธาตุช้างค้ำ

อาคารทรงงานที่ภูฟ้า

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดน่าน

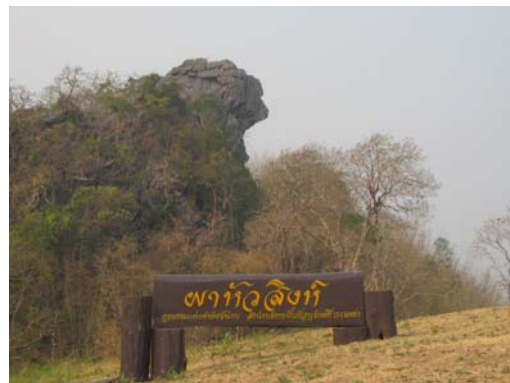
ที่ทำการอุทยานแห่งชาติศรีน่าน

ต้นต้าว (ต้นลูกชิด) ในป่าลึก

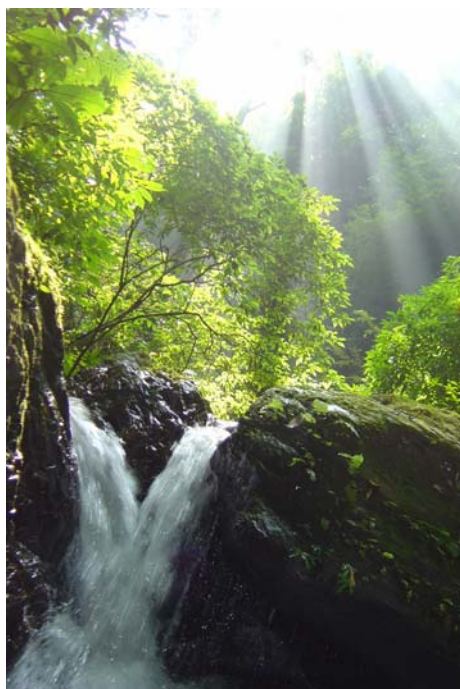
เสาหินน่าน้อย

ผาหัวสิงห์

ต้มเกลือแบบโบราณ

น้ำตกห้วยกลาง (ที่ตำบลภูฟ้า)

ประเพณีแข่งเรือในจังหวัดน่าน

ดอกเสี้ยวขาว

ดอกชมพูภูคา

ญ

เรือนลื้อโบราณ

หิ้งผีในบ้านเมี่ยน

ผลิตภัณฑ์ผ้าทอลื้อบ้านคอนชัย

ผ้าเขียนเทียนของชาวม้ง

ผลิตภัณฑ์จากหญ้าสามเหลี่ยม

มลาปรี (ตองเหลือง) ที่บ้านห้วยหยวก

สารบัญ

บทคัดย่อ	ก
Abstract	ข
คำนำ	ค
ภาพ	ช
สารบัญ	ฅ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ฐ
บทที่	
1 บทนำ	1
2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดน่าน	4
3 กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดน่าน	17
4 แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดน่าน	44
5 บทสรุปและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน	69
บรรณานุกรม	101
ภาคผนวก ก แผนที่แสดงแหล่งท่องเที่ยวและกลุ่มชาติพันธุ์ใน 99 ตำบล	1-99
ภาคผนวก ข แบบสอบถามข้อมูลหมู่บ้าน	1-7

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
5.1 ข้อมูลชื่อหมู่บ้าน ความหมายของหมู่บ้านและประวัติหมู่บ้านที่ก่อตั้งมานาน มากกว่า 500 ปี ในจังหวัดน่าน	75
5.2 การตั้งชื่อหมู่บ้านและลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดน่าน (ธรรมชาติ)	87
5.3 การตั้งชื่อหมู่บ้านและลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดน่าน (ลักษณะทางภูมิศาสตร์)	88
5.4 การตั้งชื่อหมู่บ้านและลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดน่าน (เหตุการณ์ในอดีต)	90
5.5 การตั้งชื่อหมู่บ้านและลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดน่าน (การอพยพโยกย้าย ถิ่นฐาน และการพัฒนา	92
5.6 การตั้งชื่อหมู่บ้านและลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดน่าน (สิ่งที่เคยมีในหมู่บ้าน)	93
5.7 การตั้งชื่อหมู่บ้านและลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดน่าน (อาชีพ การทำมาหากิน)	94
5.8 การตั้งชื่อหมู่บ้านและลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดน่าน (บุคคล)	95
5.9 การตั้งชื่อหมู่บ้านและลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดน่าน (การไม่บอก ความหมาย แต่ระบุว่าใครเป็นผู้ตั้งชื่อหมู่บ้าน)	96
5.10 การตั้งชื่อหมู่บ้านและลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดน่าน (สัตว์)	96
5.11 การตั้งชื่อหมู่บ้านและลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดน่าน (สถานที่)	97
5.12 การตั้งชื่อหมู่บ้านและลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดน่าน (สิ่งของ)	98
5.13 การตั้งชื่อหมู่บ้านและลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดน่าน (ความปรารถนา – ความเชื่อ)	98
5.14 การตั้งชื่อหมู่บ้านและลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดน่าน (ตำนาน)	99
5.15 การตั้งชื่อหมู่บ้านและลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดน่าน (กษัตริย์ พระบรม วงศานุวงศ์)	99

สารบัญภาพ

ภาพที่

2.1 แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดน่าน	7
2.2 แผนที่แสดงเขตการปกครองในจังหวัดน่าน	8
3.1 แผนที่แสดงกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดน่าน	19
3.2 แผนที่แสดงกลุ่มชาติพันธุ์คนเมือง (ไทยวน) ในจังหวัดน่าน	20
3.3 แผนที่แสดงการกระจายของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อในจังหวัดน่าน	24
3.4 แผนที่แสดงการกระจายของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในจังหวัดน่าน	25
3.5 แผนที่แสดงการกระจายของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ (มัล-ไปร) ในจังหวัดน่าน	31
3.6 แผนที่แสดงการกระจายของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ขมุในจังหวัดน่าน	34
3.7 แผนที่แสดงการกระจายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (แม้ว) ในจังหวัดน่าน	39
3.8 แผนที่แสดงการกระจายของกลุ่มชาติพันธุ์เมี่ยน (เย้า) ในจังหวัดน่าน	41
4.1 แผนที่แสดงหมู่บ้านที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน	49
4.2 แผนที่แสดงหมู่บ้านที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในจังหวัดน่าน	50
4.3 แผนที่แสดงตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ควรไปเยือน 10 อันดับแรก	51
4.4 แผนที่แสดงตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ควรไปเยือน 10 อันดับแรก	60
5.1 แผนที่แสดงหมู่บ้านที่ขาดสาธารณูปโภคพื้นฐานอันจำเป็นต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว	71
5.2 แผนที่แสดงตำแหน่งหมู่บ้านที่มีอายุตั้งแต่ 500 ปีขึ้นไปในจังหวัดน่าน	84
5.3 แผนที่สังเขปจังหวัดน่านและเขตติดต่อ พ.ศ.2483	85

บทที่ 1

บทนำ

รายงานผลประมวลและสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากฐานข้อมูลหมู่บ้านฉบับนี้ ได้ประมวลและสังเคราะห์ข้อมูลจากฐานข้อมูลหมู่บ้าน 902 หมู่บ้าน โดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ซึ่งฐานข้อมูลและรายงานผลประมวลและสังเคราะห์ข้อมูลฉบับนี้เป็นผลงานส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “ความหลากหลายทางภาษาในจังหวัดน่าน: ความรู้พื้นฐานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว” เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุ 50 พรรษาความร่วมมือระหว่างคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกับประชาคมน่าน ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

การจัดทำฐานข้อมูลหมู่บ้าน 902 หมู่บ้าน โดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) นั้น รวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ข้อมูลหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน¹ สอบถามกลุ่มตัวอย่างจากทุกหมู่บ้านในจังหวัดน่าน จำนวน 902 หมู่บ้าน โดยเลือกสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนเก่าแก่ของหมู่บ้าน มีความจำดี และมีความรู้จริงเกี่ยวกับหมู่บ้านของตนเอง เก็บข้อมูลระหว่างเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2547 ถึง เดือนเมษายน พ.ศ. 2548 ข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์ได้สอบถามถึงข้อมูลหลัก 4 ประเภtdังต่อไปนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้าน

- 1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับชื่อหมู่บ้าน สอบถามถึงชื่อหมู่บ้านทั้งชื่อที่เป็นทางการ ชื่อที่ชาวบ้านเรียก ตลอดจนชื่อเก่า ชื่อดั้งเดิม และความหมายของชื่อหมู่บ้าน
- 1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับอายุและประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน
- 1.3 ข้อมูลบริเวณที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวก หรือ สาธารณูปโภคภายในหมู่บ้าน
- 1.4 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ วัตถุโบราณ ที่พบในหมู่บ้าน การละเล่น ประเพณี พิธีกรรม ผลิตภัณฑ์และการแต่งกายของชาวบ้านที่ควรค่าแก่การประชาสัมพันธ์
- 1.5 ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ พืชพันธุ์และสัตว์ป่า ที่มีมากในหมู่บ้าน

¹ ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์ข้อมูลหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งโครงการ ฯ ได้จัดทำขึ้นในภาคผนวก ข.

1.6 ข้อมูลเกี่ยวกับชื่อโรงเรียนในหมู่บ้าน และหมู่บ้านอื่นๆ ที่อยู่บริเวณใกล้เคียง

2. ข้อมูลเกี่ยวกับประชากรในหมู่บ้าน ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนประชากร การถือบัตรประจำตัวประชาชนของคนในหมู่บ้าน รายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยในหมู่บ้าน และการอพยพโยกย้ายเข้ามาในหมู่บ้านของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

3. ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ภาษาสื่อสารในชีวิตประจำวัน ได้แก่ จำนวนภาษาที่ใช้ภายในหมู่บ้าน และภาษาที่ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ เช่น ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ใช้ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ใช้สื่อสารกับเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรของรัฐ ใช้สื่อสารกับคนต่างถิ่นหรือนักท่องเที่ยวที่มาจากจังหวัดอื่น ฯลฯ

4. ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในหมู่บ้าน สอบถามถึงความต้องการของชาวบ้านว่าต้องการให้ภาครัฐเข้ามาส่งเสริมหรือแก้ไขปัญหาเร่งด่วนเรื่องใดบ้าง

ในการประมวลผลและสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำเป็นรายงานนั้น ได้ประมวลข้อมูลที่น่าสนใจที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์และแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดน่านเป็นหลักโดยใช้แผนที่ประกอบการนำเสนอ นอกจากนี้ยังนำเสนอข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับหมู่บ้านและการพัฒนาสาธารณูปโภคอันเป็นปัจจัยพื้นฐานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว รวมถึงข้อเสนอแนะในการนำข้อมูลจากฐานข้อมูลไปใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านคุณภาพชีวิตและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชาวน่าน เพื่อให้สมดังพระราชปณิธานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ได้ทรงมีพระกระแสแก่ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน เมื่อปี พ.ศ. 2547 ที่ว่า “อยากให้เมืองน่านเป็นอย่างนี้ไปนานๆ”

รายงานผลการประมวลผลและสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากฐานข้อมูลหมู่บ้านแบ่งออกเป็น 5 บท บทแรกเป็น บทนำ ที่นำเสนอถึงวิธีการประมวลผลและสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำเป็นรายงาน และลักษณะตลอดจนความเป็นมาของฐานข้อมูล ในบทที่ 2 จะนำเสนอความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดน่าน ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ สภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์เมืองน่าน ศิลปวัฒนธรรมของชาวน่าน ซึ่งข้อมูลต่างๆ เป็นผลสรุปที่ได้มาจากการสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง ในบทที่ 3 นำเสนอเรื่อง จำนวนประชากร การกระจายตัวของประชากรของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจ ในบทที่ 4 นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ทั้งในส่วนที่เป็นสถานที่ที่น่าสนใจที่ควรได้รับการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งประมวลจากฐานข้อมูลของทางโครงการ ฯ และแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวไม่ควรพลาดที่จะไปเยือน ซึ่งข้อมูลดังกล่าวได้มาจากการทำแบบสอบถามที่ทางโครงการ ฯ ได้จัดทำขึ้นเพิ่มเติม เพื่อสอบถามชาวน่านจากหลากหลายสาขาอาชีพให้จัดอันดับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทาง

วัฒนธรรม ที่นักท่องเที่ยวไม่ควรพลาดที่จะไปเยือน 10 อันดับแรก ส่วนบทที่ 5 นำเสนอเกี่ยวกับ บทสรุปและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยจะนำเสนอเกี่ยวกับการพัฒนา สาธารณูปโภค อันเป็นปัจจัยพื้นฐานเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการพัฒนาเกี่ยวกับคุณภาพ ชีวิตที่มาจากข้อคิดเห็นของชาวบ้านที่ได้จากฐานข้อมูลหมู่บ้านของโครงการ ฯ และสิ่งที่น่าสนใจ อื่นๆ ที่พบในฐานข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับชื่อหมู่บ้าน ประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจของ หมู่บ้าน รวมทั้งเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการนำข้อมูลจากฐานข้อมูลของโครงการ ฯ ไปใช้เพื่อให้เกิด ประโยชน์ต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

บทที่ 2

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดน่าน

น่าน เป็นจังหวัดที่มีความหลากหลาย ทั้งในด้านประชากรที่มีมากถึง 13 กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นเหตุให้มีภาษาที่ใช้สื่อสารภายในจังหวัดน่านมากกว่า 13 ภาษา ด้านศิลปวัฒนธรรมอันงดงามโดดเด่น สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลาย ความรู้มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวน่าน ในด้านแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดน่านโอบล้อมด้วยขุนเขาอันเป็นต้นน้ำของแม่น้ำหลายสาย อุดมด้วยป่าไม้ที่สมบูรณ์ มีความหลากหลายด้านพืชพรรณ อุดมด้วยพันธุ์ไม้โบราณ พันธุ์ไม้หายาก และสัตว์ป่านานาชนิด ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม เป็นที่มาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอันหลากหลายในจังหวัดน่าน

ในบทนี้จะนำเสนอภาพรวมของจังหวัดน่านโดยสังเขป ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เมืองน่านยุคก่อนประวัติศาสตร์ น่านยุคประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ผลิตภัณฑ์และงานฝีมือของชาวน่าน และประเพณีสำคัญ

ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดน่านตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณเส้นรุ้งที่ 18 องศา 46 ลิปดา 30 ฟลิปดา เส้นแวงที่ 100 องศา 46 ลิปดา 44 ฟลิปดา ตะวันออก (กรมแผนที่ทหาร, 2512) เป็นจังหวัดชายแดนติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (เอกลักษณะน่าน, 2549:4) โดยทิศเหนือและทิศตะวันออกของจังหวัดติดกับแขวงไชยบุรีของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีความยาวตามแนวชายแดนประมาณ 227 กิโลเมตร ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดแพร่ และจังหวัดอุตรดิตถ์ ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดพะเยาและจังหวัดแพร่ จังหวัดน่านอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ 668 กิโลเมตร

พื้นที่ในจังหวัดน่าน ส่วนใหญ่มีลักษณะสูงชัน (Step land) เป็นภูเขา จำนวนถึงร้อยละ 86 หรือประมาณ 6,273,639 ไร่ ระดับความสูงของพื้นที่อยู่สูงประมาณ 2,115 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีเทือกเขาผีปันน้ำอยู่ทางทิศเหนือและทิศตะวันตก ส่วนทิศตะวันออกและทิศใต้เป็นแนวเทือกเขาหลวงพระบาง เทือกเขาทั้งสองได้กระจายตัวโอบล้อมอยู่โดยรอบ จังหวัดน่านมีพื้นที่ 11, 472 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 7,170,045 ไร่ มีพื้นที่ราบสำหรับทำเกษตรกรรม ร้อยละ 12.6 หรือประมาณ 900,071 ไร่ พื้นที่ราบที่ใช้ทำการเกษตรและเป็นที่ตั้งชุมชน พื้นที่ราบที่มีขนาดใหญ่ ได้แก่ ที่ราบที่มีแนวยาวขนานไปกับลำน้ำน่านเริ่มต้นจากอำเภอทุ่งช้างถึงอำเภอท่าวังผาและอำเภอเมืองถึงอำเภอเวียงสา โดยมีเทือกเขาขุนห้วยฝายกั้นแบ่งที่ราบออกเป็นสองส่วน ความสูงของที่ราบริมฝั่งแม่น้ำน่านบริเวณที่ตั้งตัวจังหวัด ประมาณ 201 เมตร เหนือระดับ

ทะเลปานกลาง (สวาท เสนาณรงค์, 2523 : 32) ซึ่งเป็นระดับที่เหมาะสมแก่การปลูกไม้ยืนต้นประเภท ส้มเขียวหวาน (ส้มสีทอง) มะขาม มะม่วง ลิ้นจี่และลำไย คุณลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดน่านในภาพที่ 1

จากแผนที่ (ภาพที่ 2.1) ดังกล่าวทำให้เห็นถึงระดับความสูงของพื้นที่และตำแหน่งของหมู่บ้านในจังหวัดน่าน โดยพบว่า จังหวัดน่านมีเทือกเขาโอบล้อมอยู่โดยรอบ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่สูง ภูเขา และที่ลาดชันมากกว่าที่ราบ ภูเขาสูงที่อยู่ทางด้านตะวันออกได้แก่ ทิวเขาหลวงพระบาง กั้นชายแดนไทย-ลาว ยอดเขาที่สูงที่สุด คือ ดอยภูคา อยู่ในพื้นที่เขตติดต่อกับอำเภอปัวและอำเภอบ่อเกลือ มีความสูง 1,890 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่ราบขนานตามความยาวของแม่น้ำน่าน มีความสูง 200-300 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง โดยเทือกเขาสูงของจังหวัดน่านเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย คือ เป็นที่ที่ก่อให้เกิดแม่น้ำน่าน ซึ่งมีต้นน้ำเกิดจากการรวมตัวของลำห้วยและลำธารจำนวนมากจากภูเขาผีปันน้ำ

จังหวัดน่านประกอบด้วย 15 อำเภอ จำแนกตามทิศได้ดังนี้ (ดูภาพที่ 2.2)

ทิศเหนือ ประกอบด้วยอำเภอทุ่งช้าง อำเภอเชียงกลาง อำเภอสองแคว อำเภอปัว อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และอำเภอบ่อเกลือ

ทิศตะวันออก ประกอบด้วยกิ่งอำเภอภูเพียง อำเภอแม่จริม และอำเภอสันติสุข

ทิศใต้ ประกอบด้วยอำเภอนาหมื่น อำเภอนาน้อย และอำเภอเวียงสา

ทิศตะวันตก ประกอบด้วยอำเภอบ้านหลวง อำเภอท่าวังผา

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

การที่จังหวัดน่านเป็นที่ประทับใจแก่ผู้มาเยือน สาเหตุประการหนึ่งมาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นเมืองชายแดนแห่งล้านนาตะวันออก มีเทือกเขาสูงสลับซับซ้อนจำนวนมาก กล่าวได้ว่า น่านเป็นดินแดนท้องทะเลแห่งขุนเขาที่สูงเสียดฟ้าตั้งตระหง่านท้าทายสายลมและสายหมอก เทือกเขาที่โอบล้อมจังหวัดน่านโดยรอบ คือ เทือกเขาผีปันน้ำและเทือกเขาหลวงพระบาง เสมือนเป็นป้อมปราการทางธรรมชาติ ที่โอบอุ้มเมืองน่านให้ห่างไกลจากคนต่างถิ่น สร้างความน่าสนใจและท้าทายให้นักท่องเที่ยวเข้าไปค้นหา

นอกจากนี้จังหวัดน่าน ยังอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรป่าไม้ มีพื้นที่ป่า 6,479,231.62 ไร่ ในจำนวนนี้เป็นป่าเศรษฐกิจ 16 แห่ง เนื้อที่ประมาณ 812,133 ไร่ อุทยานแห่งชาติ 7 แห่งในจังหวัดน่าน ได้แก่ อุทยานแห่งชาติดอยภูคา อุทยานแห่งชาติแม่จริม อุทยานแห่งชาติศรีน่าน อุทยานชาตินันทบุรี อุทยานแห่งชาติถ้ำสะเกิน อุทยานแห่งชาติขุนสถาน และอุทยานแห่งชาติขุนน่าน มีวนอุทยาน 1 แห่งคือวนอุทยานถ้ำผาตูบ ตำบลผาสิงห์ อำเภอเมืองน่าน มีสวนรุกขชาติ 2 แห่ง เนื้อที่ประมาณ 697 ไร่ คือ สวนรุกขชาติแช่แห้ง และสวนรุกขชาติห้วยน้ำอุ่น และมีเขต

รักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง เนื้อที่ 7,500 ไร่ คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง (เอกลักษณ์น่าน ,2549:9) ซึ่งอุทยานแห่งชาติและวนอุทยานในจังหวัดน่านนั้น นับได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ยังคงความสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์ และเป็นแหล่งธรรมชาติศึกษาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย

การที่พื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่านยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่มากนั้น อาจเนื่องมาจากชาวน่านส่วนใหญ่จะไม่ตัดไม้หรือถางป่าทำไร่ในพื้นที่ลุ่มน้ำ พวกเขาดูแลรักษาภูเขาและป่าไม้ด้วยความเคารพ ดังจะเห็นได้จากความเชื่อของชาวเขาเผ่าต่างๆ เช่น ขมุ ลัวะ และเมี่ยน ที่เชื่อว่ามีดวงวิญญาณคอยปกป้องรักษาป่าอยู่

ด้านทรัพยากรแหล่งแร่ จังหวัดน่านนั้นมีแหล่งแร่ที่สำคัญหลายชนิด ได้แก่ ถ่านหิน โครไมท์นิกเกิล แมกนีไซต์ ดิกไนต์ แบไรต์ ฟลูออไรต์ แมงกานีส ดินขาว บอลเคลย์ โอปอล หินประดับบุลแฟรม พลวง เหล็ก ยิบซัม ควอทซ์ เฟลด์สปาร์ หินอ่อน สังกะสี ตะกั่ว ดีบุก หินประดับชนิดปูน และแร่ยหิน (เอกลักษณ์น่าน, 2549:10) ซึ่งแหล่งแร่ในจังหวัดน่านนั้นนับได้ว่าเป็นแหล่งศึกษาทางด้านวิศวกรรมเหมืองแร่แห่งหนึ่งของประเทศ

ด้านทรัพยากรแหล่งน้ำ จังหวัดน่านมีภูเขาจำนวนมาก และภูเขาเหล่านั้นเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำหลายสาย ได้แก่

แม่น้ำน่าน ซึ่งเปรียบเสมือนเส้นเลือดหล่อเลี้ยงชีวิตชาวน่าน มีต้นกำเนิดจากดอยขุนน้ำน่าน อำเภอปัว ไหลไปรวมกับแม่น้ำยมที่อำเภอยางตลาด จังหวัดนครสวรรค์ และแม่น้ำเจ้าพระยาที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ กล่าวได้ว่าร้อยละ 40 ของลำน้ำน่านนั้นหล่อเลี้ยงลำน้ำเจ้าพระยา ส่วนแม่น้ำอื่นๆ ได้แก่ แม่น้ำว้า (มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาจอม อำเภอปัว) แม่น้ำสา (มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาในเขต อำเภอเวียงสา) แม่น้ำสมุน (มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาผาจี อำเภอท่าวังผา) แม่น้ำแหง (มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาแปะช้าง อำเภอเวียงสา) แม่น้ำละ (มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาอำเภอทุ่งช้าง) และแม่น้ำปัว (มีต้นกำเนิดจากเทือกเขา อำเภอปัว)

ส่วนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำของจังหวัดน่านมีเพียง ร้อยละ 14 เท่านั้น กระจายอยู่ตามหุบเขาในอำเภอต่างๆ ชุมชนตามที่ราบลุ่มเหล่านี้จะใช้ระบบการท่อน้ำท้องถิ่น ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร เครือข่ายชุมชนที่ใช้ระบบการประปาร่วมกัน โดยเฉพาะพวกชาวลื้อ และพวน จะร่วมกันจัดงานสักการะดวงวิญญาณที่เฝ้าดูแลรักษาป่าทุกปี

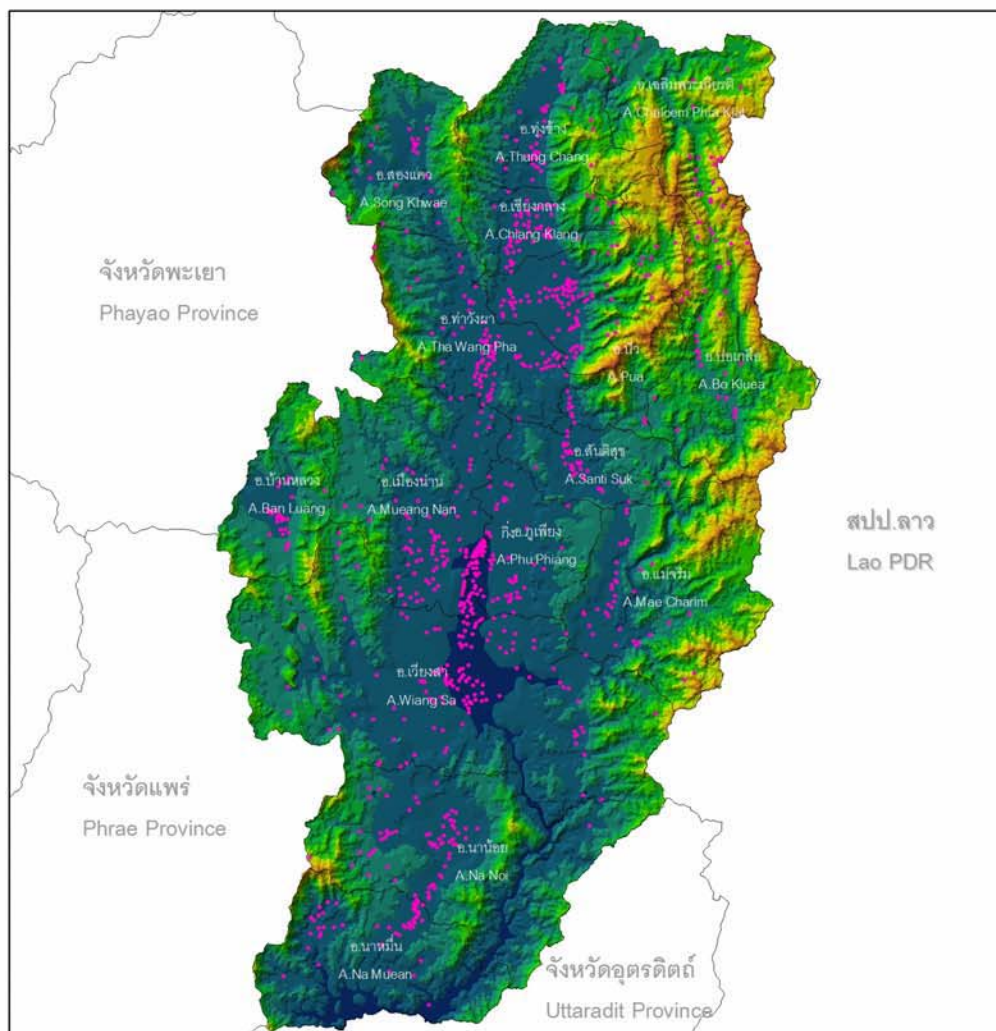
การที่พื้นที่ของจังหวัดมิได้เป็นที่ราบผืนเดียวกัน และมีเทือกเขาสลับซับซ้อนกันแบ่งเป็นแอ่ง ๆ โดยตลอด นักวิชาการจึงสันนิษฐานว่า การตั้งถิ่นฐานและการใช้ประโยชน์จากที่ดินสมัยโบราณน่าจะกระจายเป็นหย่อม ๆ อยู่ตามที่ราบในหุบเขาสองฝั่งแม่น้ำสายต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ราบ

แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศในจังหวัดน่าน

Topographic map of Nan Province

สัญลักษณ์แผนที่ Legend

หมู่บ้าน Village

0 10 20 40 Kilometers

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และประชาคมน่าน
Faculty of Arts, Chulalongkorn University and the Nan Community

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
Funded by the Thailand Research Fund (TRF)

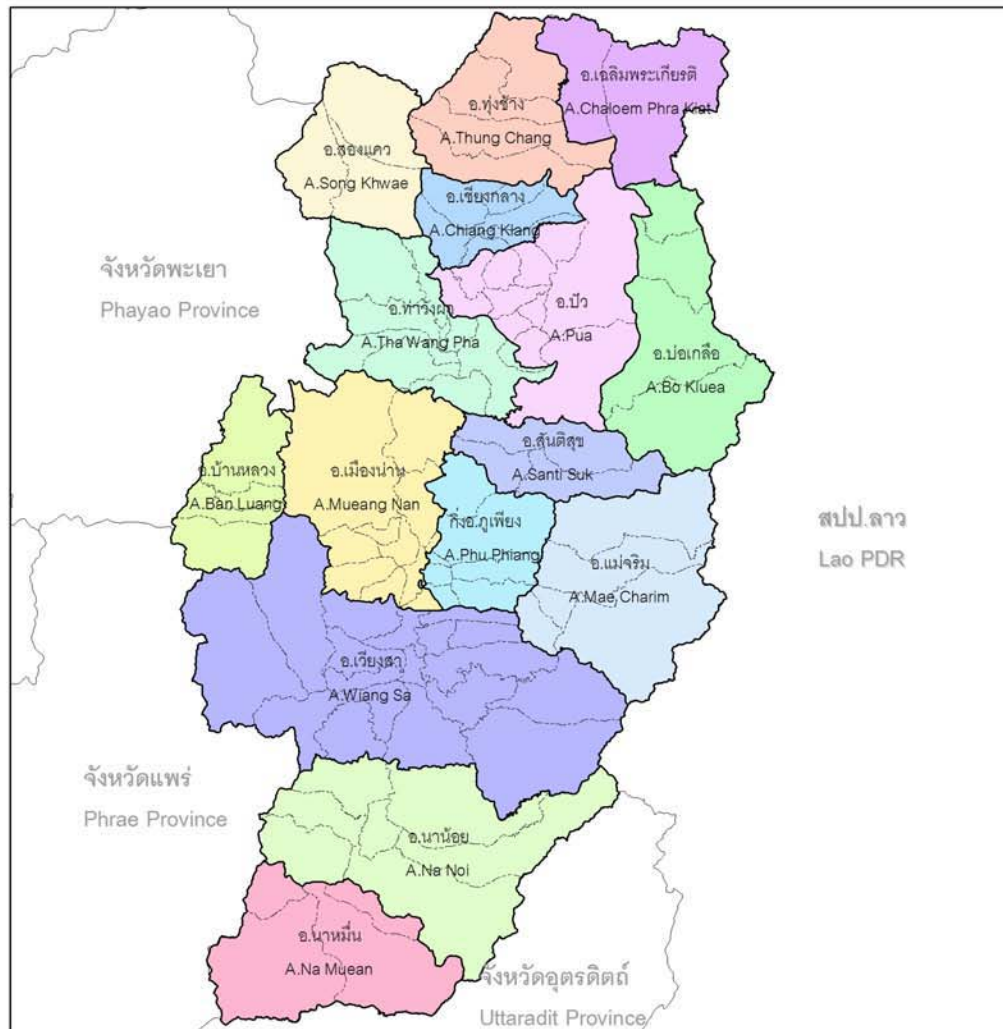
ภาพที่ 2.1 แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดน่าน

แผนที่แสดงเขตการปกครองในจังหวัดน่าน

Boundary map of Nan Province

สัญลักษณ์แผนที่ Legend

- ตำบล Tambon : Subdistrict
- อำเภอ Amphoe (A.) : District

0 10 20 40
Kilometers

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และประชาคมน่าน
Faculty of Arts, Chulalongkorn University and the Nan Community

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
Funded by the Thailand Research Fund (TRF)

ภาพที่ 2.2 แผนที่แสดงเขตการปกครองในจังหวัดน่าน

ของแม่น้ำน่านนั้นได้พบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของประชากรมากที่สุด ทั้งหลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์และหลักฐานสมัยประวัติศาสตร์ (สายนต์ ไพเราะญจิตร, 2540: 2)

เมื่อน่านยุคก่อนประวัติศาสตร์

พื้นที่เขตจังหวัดน่าน ปรากฏร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์มาช้านาน เนื่องจากได้ค้นพบหลักฐานเครื่องมือเครื่องใช้ของคนก่อนประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สมัยหินเก่าและสมัยหินกลาง (ราว 200,000-70,000 ปี) สมัยหินใหม่ (ราว 5,000-3,000 ปี) เรื่อยมาจนถึงยุคโลหะ (ราว 2,000-1,300 ปี) โดยพบเครื่องมือบริเวณที่ลาดไหล่เขาและที่ราบใกล้ลำน้ำหลายสายด้วยกัน เช่น ที่ราบทางตอนบนแถบอำเภอบัว ที่ราบตอนล่างในเขตอำเภอเมืองและอำเภอนาน้อย (สุรศักดิ์ ศรีสำออง, 2530: 40)

หลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พบในบริเวณจังหวัดน่าน เช่น (1) เครื่องมือหินกรวดขนาดใหญ่อยู่ในกลุ่มเครื่องมือหินรุ่นเก่าซึ่งใช้เทคโนโลยีอย่างดั้งเดิมที่สุด ส่วนใหญ่อยู่ในสมัยไพลสโตซีน (Pleistocene) มีอายุราว 10,000-1,000,000 ปี (2) การพบเครื่องมือหินในแหล่งโบราณคดีกลุ่มเขาหินแก้ว เขาชมพู ดอยปู่แก้ว ดอยภูทอก และบ้านนามนซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มเครื่องมือหินสมัยใหม่ (Neolithic) ซึ่งสมัยดังกล่าวเป็นสังคมเกษตรกรรมมีอายุราว 5,000-3,000 ปีมาแล้ว (3) การพบหลักฐานร่องรอยการผลิตเครื่องมือหินที่เขาหินแก้ว เขาชมพู ดอยปู่แก้ว และดอยภูคา (4) การค้นพบกลองมโหระทึกสำริด อายุราว 1,400-1,900 ปี ที่อำเภอบ่อเกลือ

หลักฐานที่พบในจังหวัดน่านดังกล่าว น่าจะเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าบริเวณจังหวัดน่านในปัจจุบันนั้น มีมนุษย์อาศัยอยู่ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์โดยบริเวณที่พบเครื่องมือหินจำนวนมาก ได้แก่ เขตอำเภอเมือง อำเภอเวียงสา อำเภอแม่จริม อำเภอเชียงกลาง และอำเภอนาน้อย เครื่องมือเหล่านี้มีอายุตั้งแต่ 10,000-3,000 ปีมาแล้ว นักวิชาการสันนิษฐานว่าบริเวณจังหวัดน่านในปัจจุบันน่าจะเคยเป็นแหล่งผลิตเครื่องมือหินขนาดใหญ่ (สมชาย ณ นครพนม, 2530: 29) โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณเขาหินแก้ว เขาชมพู ดอยปู่แก้ว และดอยภูทอก มีหลักฐานร่องรอยการผลิตครอบคลุมพื้นที่ 2-3 ตารางกิโลเมตรซึ่งนับว่าเป็นแหล่งโบราณคดีเครื่องมือหินกะเทาะที่ใหญ่ที่สุดที่เคยสำรวจพบ โดยพบทั้งเครื่องมือ สะเก็ดหินและชิ้นส่วนอื่นๆ นับแสนนับล้านชิ้น โดยเฉพาะที่ดอยภูทอกนั้นพบว่าเป็นแหล่งเครื่องมือหินที่ยังสมบูรณ์ มีเครื่องมือหินนับแสนชิ้น จากเครื่องมือเครื่องใช้ดังกล่าว สันนิษฐานได้ว่า ผู้ที่มาอาศัยอยู่บริเวณนี้สมัยก่อนประวัติศาสตร์รู้จักกะเทาะเครื่องมือหินอย่างหายาบ ๆ เพื่อใช้เป็นอาวุธและเครื่องมือในการดำรงชีพอาศัยแหล่งอาหารจากธรรมชาติ เป็นที่น่าสังเกตว่าแหล่งโบราณคดีเหล่านี้ไม่ได้ถูกทำลายเนื่องจากการตั้งถิ่นฐานของคนในยุคหลังแต่อย่างใด (สายนต์ ไพเราะญจิตร, 2540: 50)

น่านยุคประวัติศาสตร์

ยุคประวัติศาสตร์ของน่านเริ่มจากตำนานและพงศาวดารที่ระบุถึงการตั้งชุมชนถาวรขึ้นในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18 โดยการนำของพญาภูคา บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำในหุบเขาตอนเหนือ มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองย่าง มีการขยายอาณาเขตโดยส่งบุตร คือ ขุนนุ่นและขุนฟองให้ไปสร้างเมืองบัวริมแม่น้ำน่านและเมืองจันทบุรีหรือเมืองหลวงพระบาง (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 4, 2507: 406-407) ภายหลังราวปี พ.ศ. 1825 เมืองบัว หรือ วรรณคร ได้เป็นศูนย์กลางของน่านมาจนถึงสมัยพญาการเมือง สมัยนี้เองเริ่มเห็นอิทธิพลของพุทธศาสนาชัดเจนยิ่งขึ้นและพบหลักฐานว่าน่านมีความสัมพันธ์กับสุโขทัย อาทิ พญาการเมืองได้พระบรมธาตุมาจากสุโขทัย จึงโปรดให้นำไปประดิษฐานที่ดอยภูเพียงแช่แห้ง ในปี พ.ศ. 1902 ได้อพยพผู้คนมาตั้งเมืองอยู่ที่บริเวณดังกล่าวโดยมุ่งหวังให้ชาวเมืองได้ร่วมกันบำรุงรักษาพระธาตุ ต่อมาเนื่องจากบริเวณดอยภูเพียงแช่แห้งประสบความแห้งแล้งเป็นเหตุให้มีการย้ายเมืองไปอยู่ที่บ้านห้วยไค้ในปี พ.ศ. 1911 โดยพญาผากองได้ตั้งเมืองเก่าเรียกว่า “เวียงไค้” อยู่ที่ริมแม่น้ำน่าน แต่ปรากฏว่าประสบอุทกภัยบ่อยครั้ง โดยเฉพาะในปีพ.ศ. 2360 เกิดน้ำท่วมใหญ่สร้างความเสียหายแก่วัดวาอารามและบ้านเรือนหลายแห่ง ทำให้พญาสุมนเทวราชเจ้าเมืองต้องย้ายไปอยู่ที่บ้านพระเนตรห่างจากเมืองเก่าประมาณ 3 กิโลเมตรห่างจากแม่น้ำไปประมาณ 800 เมตร จนกระทั่งปี พ.ศ. 2400 สมัยเจ้าอนันตวรฤทธิเดชได้ย้ายเมืองไปอยู่ที่เมืองเก่าอีกครั้ง (สายันต์ ไพรชาญจิตร์, 2540: 51)

นครน่าน หรือ “นันทบุรี” นั้น เป็นเพียงนครรัฐเล็ก ๆ ซึ่งมีการสถาปนาการปกครองเฉพาะตน มีระบบการสืบทอดผู้ครองนคร มีกฎหมาย มีจารีตประเพณี แต่เขตการปกครองไม่กว้างนัก เนื่องด้วยสภาพภูมิประเทศที่ถูกปิดล้อมด้วยเทือกเขาสูงและป่าทึบ มีที่ราบอยู่เพียงจำกัดไม่เพียงพอต่อการเกษตรกรรมทำให้มีผู้คนอาศัยอยู่น้อย เมื่ออาณาจักรหรือแคว้นใดเรืองอำนาจ ก็มักมีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองของนครน่าน (เอกลักษณะน่าน, 2549:31) ในอดีตนั้นนครน่านนับได้ว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ เป็นแหล่งผลิตเกลือที่สำคัญของอาณาจักรล้านนา (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 2514:39) นอกจากเกลือแล้ว นักวิชาการสันนิษฐานว่าเครื่องปั้นดินเผาจากบ้านบ่อสวก¹ ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 1772- 2103 น่าจะเป็นสินค้าอันเลื่องชื่ออีกประเภทหนึ่งของนครน่านมาแต่โบราณ (โบราณคดีชุมชนที่เมืองน่าน, 2545:53)

เมืองน่าน มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานพอ ๆ กับล้านนา สุโขทัย และพะเยา ทั้งสามอาณาจักรมีความสัมพันธ์กันมาโดยตลอด พงศาวดารเมืองน่าน ได้บันทึกเหตุการณ์ที่พะเยาได้ขยายอาณาเขตมายึดครองเมืองบัวซึ่งภายหลังพญาผานองได้ยึดคืนได้ในปี พ.ศ. 1865

¹ “สวก” เป็นคำในภาษาลัวะมัล-โปร (ถิ่น) มีความหมายว่า ‘เกลือ’ ดังนั้นคำว่า “บ่อสวก” จึงหมายถึง “บ่อเกลือ” นั้นเอง

นอกจากนี้ศิลาจารึกสุโขทัยได้บันทึกว่าเมืองน่านได้ตกเป็นเมืองขึ้นของสุโขทัยระหว่าง พ.ศ. 1820-1835 และปรากฏหลักฐานว่าเมืองน่านได้ช่วยสุโขทัยทำศึกกับอยุธยาจนกระทั่งสุโขทัยถูกผนวกเข้ากับอยุธยาในปี พ.ศ. 1921 นครน่านมีความสัมพันธ์ติดต่อกับอาณาจักรสุโขทัย รอบบ้าน เช่น หลวงพระบาง ล้านช้าง และสิบสองปันนา รัฐเหล่านี้มีความร่วมมือทางการเมืองอย่างเข้มแข็ง ทำการค้าขายกันตามเส้นทางแม่น้ำโขงด้วยคาราวานเกวียน

ในขณะที่พญามังรายแห่งล้านนาได้ตั้งอาณาจักรล้านนาขึ้นโดยมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรปกครอง อำนาจของล้านนายังไม่ครอบคลุมไปถึงเมืองน่าน น่านจึงเป็นเมืองอิสระ จนถึงปี พ.ศ. 1993 ก่อนหน้านั้นน่านจะถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของล้านนาทั้งสองดินแดนมีความสัมพันธ์กันผ่านการค้า จนกระทั่งสมัยพญาติโลกราชได้ผนวกล้านนาเข้ากับอาณาจักรล้านนา โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะได้ส่วยเกลือจากเมืองน่าน (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 4, 2507: 406-407) หลังจากนั้นเชียงใหม่ก็ได้ตั้งข้าราชการมาปกครองน่านเรื่อยมา กระทั่งล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าในปี พ.ศ. 2103 น่านจึงกลายเป็นเมืองขึ้นของพม่าไปด้วย พม่าได้จัดการปกครองน่านอย่างเข้มงวด ทำให้เจ้าเมืองน่านไม่พอใจได้ก่อการกบฏต่อต้านพม่าหลายครั้ง (สายันต์ ไพรชาญจิตร์, 2540: 52) เช่นในช่วงปี พ.ศ. 2297-2311 น่านพยายามแข็งข้อต่อพม่าแต่ไม่สำเร็จ จึงต้องส่งกำลังพลน่านไปรวมกับหัวเมืองฝ่ายเหนือในบัญชาของเนเมียวสีหบดีไปรบกับกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาพ่ายแพ้ในที่สุด (เอกลักษณะน่าน, 2549:45)

ในช่วงปี พ.ศ. 2312-2317 สมัยเจ้าหนานมโนผู้ครองนครน่านได้ส่งเจ้าน้อยวิฑูรย์ผู้เป็นบุตรไปช่วยเชียงใหม่จากทัพกรุงธนบุรี เจ้าน้อยวิฑูรย์ได้ถูกจับกุมที่เชียงใหม่จึงได้ขออนุญาตอำนาจกรุงธนบุรี แต่ต่อมาไม่อยู่ในสัจจะจึงถูกจับส่งไปที่กรุงธนบุรี เป็นเหตุให้น่านถูกทิ้งร้างนานถึง 23 ปี ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แห่งราชวงศ์จักรี ได้ให้เจ้ามั่งคลวรยศ ครองเมืองน่าน แต่เจ้ามั่งคลวรยศได้สละให้เจ้าอัครวิบูลย์ ผู้เป็นหลานครองเมืองน่านแทน อาจกล่าวได้ว่า เมืองน่าน ได้หันมาสนิทสนมกับกรุงรัตนโกสินทร์แต่นั้นมา (เอกลักษณะน่าน, 2549:45)

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) กรุงรัตนโกสินทร์ถูกคุกคามจากลัทธิล่าอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส อันเป็นเหตุให้เกิดการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองล้านนา เพื่อรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลาง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2435 เป็นต้นมารัฐบาลกลางกรุงเทพฯ ได้แต่งตั้งข้าหลวงเข้ามาแทนคณะขุนนางผู้ช่วยเจ้าผู้ครองนครในการบริหารกิจการบ้านเมือง ต่อมาเกิดเหตุการณ์ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ซึ่งส่งผลให้ไทยต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงแก่ฝรั่งเศสเหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้นครน่านได้กลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญมากขึ้นอีกครั้งเมื่อถูกยกขึ้นให้เป็นเมืองหน้าด่าน

ปี พ.ศ. 2474 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) หลังจากที่เจ้ามหาพรหมสุรธาดาเจ้าเมืองน่านองค์สุดท้ายถึงแก่กรรม ได้มีการยกเลิกระบบการปกครองโดยเจ้าผู้ครองนครหลังจากที่นครน่านได้มีเจ้าผู้ครองนครติดต่อกันมาถึง 64 องค์ นครน่านได้กลายเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยอย่างสมบูรณ์ตั้งแต่นั้นมา

ศิลปวัฒนธรรม

จากการที่จังหวัดน่านมีประวัติศาสตร์ยาวนานมากกว่า 700 ปี มีความเจริญรุ่งเรืองเคียงคู่มากับอาณาจักรสุโขทัยตั้งแต่โบราณ ศิลปวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์โดดเด่นของชาวน่านได้สืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างไม่ขาดสาย ทั้งด้านภาษา วรรณกรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และดุริยางคศิลป์ ความรู้อันหลากหลายเหล่านี้เป็นรากเหง้าของวิถีชีวิตที่โดดเด่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจังหวัดน่านตราบนานเท่าทุกวันนี้ ประเพณีและวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชาวน่าน ได้แก่

ภาษาและวรรณกรรม

นอกจากจะมีภาษาพูดแล้ว น่านยังมีอักษรที่ใช้เขียนเพื่อเป็นสื่อแทนภาษาพูด ได้แก่ อักษรธรรมล้านนา อักษรฝักขาม อักษรไทยนิตย (ขอมเมือง) อักษรเหล่านี้ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของแผ่นดินล้านนา จากการที่มีการจดบันทึกเรื่องราวต่างๆ เป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้ชนบทรุ่นนิยม จารัต ประเพณีต่างๆ มีการสืบทอดต่อกันมาอย่างไม่ขาดสาย ดังได้กล่าวแล้ว มีหลักฐานปรากฏให้เห็นได้จากการบันทึกในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ปฐมโหร ตำรายา พิธีกรรม ความเชื่อ กฎหมาย วรรณกรรมทางพุทธศาสนา และวรรณกรรมประโลมโลก ฯลฯ โดยจารึกลงในวัสดุต่างๆ เช่น แผ่นหิน แผ่นไม้ ใบไม้ ที่พบมากที่สุดได้แก่ การจารลงใบลาน

เพลงพื้นบ้าน

จังหวัดน่านมีเพลงพื้นบ้านที่ขึ้นชื่อคือ “เพลงซอ” ซึ่งมีดนตรีประกอบเพียง 2 อย่าง คือ ซึง กับ สะล้อ เพลงซอของจังหวัดน่านถือได้ว่าเป็นซอชั้นครู เพราะมีห้วงทำนองที่ไพเราะจับใจ ครูซอเมืองน่านได้รับเกียรติยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติในปี พ.ศ. 2531 คือ พ่อครูไชยลังกา เครือเสน และศิษย์เอกของพ่อครูคือ พ่อครูคำผาย นุปีง ซึ่งเป็นศิลปินแห่งชาติอีกท่านหนึ่ง มีชื่อเสียงด้านการขับ “ซอล่องน่าน” ที่เล่าถึงตำนานการสร้างบ้านแปงเมืองน่านก็ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดงในปี พ.ศ. 2533 และได้รับปริญญากิตติมศักดิ์ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรี) จากสถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ ในปี พ.ศ. 2536 ผู้ที่มีฝีมือเป็นที่ประทับใจและมีชื่อเสียงเป็นอย่างยิ่งในหมู่ชาวล้านนา

ผลิตภัณฑ์และงานฝีมือของชาวน่าน

ผ้าทอเมืองน่าน

ศิลปะการทอผ้าเมืองน่านเป็นภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของสตรีชาวน่าน ผ้าทอเมืองน่าน โดยเฉพาะผ้าทอลายน้ำไหลลายลือ ได้ชื่อว่าประณีตและสวยงามที่สุด มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว จนทำให้ช่างทอผ้าเมืองน่าน คือ นางแสงเมือง ดอกเกียง ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมสาขาทัศนศิลป์ (ช่างทอผ้าพื้นเมือง) ปี 2536 (ข้อเสนอการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติฯ, 2537: 12 – 16)

เครื่องจักสาน

เครื่องจักสานที่มีความประณีตสวยงามของจังหวัดน่านเป็นที่ยอมรับและรู้จักกันดีได้แก่เครื่องจักสานที่ทำมาจากหญ้าสามเหลี่ยมของชุมชนบ้านท่าทางหลวง ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ ซึ่งทำเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น กระเป๋าสื่อ ที่รองจาน เครื่องใส่อุปกรณ์เครื่องเขียน เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีผลิตภัณฑ์จากต้นหวายที่นำมาประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น โต๊ะ ชุมนรับแขก เก้าอี้โซฟา เตียงนอน โตก เป็นต้น ชุมชนที่มีฝีมือในการผลิตเครื่องหวายได้แก่ชุมชนบ้านนาท้อ ตำบลไชยสถาน อำเภอเมือง และชุมชนบ้านดอนตัน ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา นอกจากนี้ยังมีการจักสานเครื่องเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากไม้ไผ่ เช่น กระบุง ตะกร้า กระดัง ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปในทุกอำเภอ แต่ที่โดดเด่นและทำเป็นจำนวนมากได้แก่ ชุมชนบ้านบัวชัย ตำบลฝายแก้ว กิ่งอำเภอภูเพียง

การตีเหล็ก

ชาวน่านมักตีเหล็กเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน โดยมักจะตีเหล็กเพื่อทำเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่น จอบ เสียม เคียว คราด ขวาน และเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น มีด พร้า ขนาดต่างๆ เป็นต้น ชุมชนที่มีชื่อเสียงและตีเหล็กเป็นอาชีพรองจากการทำนา ทำสวน ได้แก่ ชุมชนบ้านฝายมูล ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา การผลิตยังเป็นแบบโบราณ ซึ่งใช้แรงคนเป็นหลัก แม้ว่าจะนำเอาเครื่องมือทุนแรงประเภทมอเตอร์ไฟฟ้าเข้าช่วยก็ตาม

ผลิตภัณฑ์เครื่องเหล็กจากหมู่บ้านชาวพวนฝายมูล มีความทนทาน เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป นอกจากนี้ยังสามารถส่งเสริมให้หมู่บ้านชาวพวนเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวได้ด้วย เพราะชาวพวนนับเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และวิถีชีวิต ที่ยังคงดำรงเอกลักษณ์ตราบถึงทุกวันนี้

ประเพณีสำคัญ

ประเพณีที่สำคัญของชาวน่าน ได้แก่ ประเพณีที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลหรือ โอกาสต่างๆ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับผลิตผลและการเฉลิมฉลอง และประเพณีเกี่ยวกับการชมธรรมชาติ

ประเพณีที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา หรือ วันสำคัญทางพุทธศาสนา ได้แก่

1. งานแห่เทียนเข้าพรรษา จัดที่วัดสวนตาล อำเภอเมือง ในวันอาสาฬหบูชา
2. งานประเพณีนมัสการพระธาตุเขาน้อย จัดขึ้นในวันวิสาขบูชา
3. ประเพณีขึ้นบ่อน้ำทิพย์ จัดที่วนอุทยานถ้ำผาตูบ ในวันมาฆบูชา
4. งานตานก๋วยสลาก งานแห่คว้าน (ครวทาน) จัดขึ้นราวกลางเดือนตุลาคม หรือ ช่วงต้นเดือนพฤศจิกายนของทุกปี ทานสลากหรือก๋วยสลากเป็นประเพณีเก่าแก่ที่มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล สำหรับชาวเหนือถือว่าเป็นประเพณีทำบุญกลางบ้านที่ยิ่งใหญ่และสำคัญเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น พระภิกษุจะรับนิมนต์เพื่อมารับการถวายทานโดยการจับสลาก
5. งานประเพณีหกเป็ง ไหว้สามมหาธาตุแช่แห้ง จัดขึ้นระหว่างขึ้น 11-15 ค่ำ เดือน 4 (ประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม) มีการจุดบั้งไฟเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา
6. งานนมัสการพระธาตุเบ็งสกัดที่อำเภอปัว

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเทศกาล หรือ โอกาสต่าง ๆ

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน ได้แก่ งานประเพณีนมัสการสงฆ์พระเจ้าทองทิพย์ จัดที่วัดสวนตาล อำเภอเมือง ช่วงเทศกาลสงกรานต์ 12-15 เมษายน งานประเพณีลอยกระทง จัดขึ้น ในวัน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ที่อำเภอเมืองน่าน ประเพณีสืบชะตาซึ่งเป็นประเพณีโบราณ มักทำในโอกาสต่างๆ เช่น วันเกิดอายุครบรอบ พ้นจากการเจ็บป่วย การสืบชะตาถือเป็นการสร้างขวัญ กำลังใจ และเป็นสิริมงคล ชับไล่สิ่งเลวร้ายให้ผ่านพ้นไป ต่อมามีการประยุกต์พิธีสืบชะตากับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ประเพณีที่เกี่ยวกับผลิตผลและการเฉลิมฉลอง

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับผลิตผลและการเฉลิมฉลอง ได้แก่ เทศกาลส้มสีทอง งานแข่งเรือ ประเพณีฉลองงาช้างดำ

เทศกาลส้มสีทอง

เทศกาลส้มสีทองและงานกาชาด จังหวัดน่าน จัดขึ้นในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี บางปีอาจจัดร่วมกับเทศกาลของดีเมืองน่าน ณ สนามกีฬาจังหวัดน่าน อำเภอเมือง ส้มสีทองเป็นผลผลิตทางการเกษตรที่มีชื่อเสียงของจังหวัดน่าน พันธุ์เดียวกับส้มเขียวหวาน แต่ส้มสีทองจะมีเปลือกสีเหลืองทองสวยงาม และรสชาติหวานหอม อันเนื่องมาจากอิทธิพลของดินฟ้าอากาศ คือ อุณหภูมิระหว่างกลางวันและกลางคืนต่างกัน 8 องศา เป็นเหตุให้สาร “คาร์ทีนอยพิคเมนต์” ในเปลือกส้มเปลี่ยนจากสีเขียวเป็นสีทอง

กิจกรรมที่น่าสนใจในเทศกาลดังกล่าว ได้แก่ การประกวดขบวนรถส้มสีทอง การออกร้านนิทรรศการ การจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมจากอำเภอต่างๆ และจากเมืองฮ่อน-หงสา สปป.ลาว การแสดงพื้นเมืองและมหรสพต่างๆ อีกมากมาย

งานแข่งเรือ ประเพณีฉลองงาช้างดำ

งานแข่งเรือ ประเพณีฉลองงาช้างดำ จังหวัดน่านจะมีในราวกลางเดือนตุลาคม หรือต้นเดือนพฤศจิกายนทุกปี ประเพณีแข่งเรือเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมานานปกติจัดในหน้าน้ำ ต่อมาในปี พ.ศ. 2479 ได้จัดให้มีการแข่งเรือในงานทอดกฐินสามัคคีที่สืบทอดมาจนถึงงานทอดกฐินพระราชทานในปัจจุบัน ราวกลางเดือนตุลาคมหรือช่วงต้นเดือนพฤศจิกายนของทุกปี โดยถือเอาวันเปิดสนามแข่งเรือตามวันถวายของวัดช้างค้ำวรวิหารซึ่งเป็นวัดหลวง และจะจัดงานถวายสลากภัตก่อนวันอื่น งานแข่งเรือประเพณีของจังหวัดน่านจึงเป็นประเพณีคู่กับตานก๋วยสลากของวัดช้างค้ำมาจนทุกวันนี้ ภายหลังทางจังหวัดได้ผนวกงานสมโภชงาช้างดำอันเป็นสมบัติล้ำค่าคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดน่านเข้าไปด้วย นอกจากนั้นยังมีงานแข่งเรือที่อำเภอเวียงสาในเทศกาลตานก๋วยสลาก

เรือที่เข้าแข่งแต่ละลำใช้ไม้ซุงขนาดใหญ่มาขุดเป็นเรือ เอกลักษณ์โดดเด่นของเรือแข่งเมืองน่าน คือ ที่หัวเรือจะแกะสลักเป็นรูปพญานาค ชูคอส่งงาม หางเรือเป็นหางพญานาคงอนสูง คนเมืองน่านเชื่อว่าบรรพบุรุษของตนคือ เจ้าขุนนุ่น ขุนฟองซึ่งเกิดจากไข่พญานาคเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ การต่อเรือแข่งเป็นรูปพญานาคจึงถือเป็นการบูชาบุญคุณพญานาคผู้เป็นเจ้าแห่งน้ำและบรรพบุรุษของชาวเมืองน่าน

การแข่งขัน มีทั้งประเภทเรือใหญ่ เรือกลาง และเรือเล็ก รวมทั้งเรือประเภทสวยงาม นอกจากนี้ยังมีการประกวดกองเชียร์อีกด้วย และในช่วงฤดูซ้อมก่อนมีการแข่งขัน ในตอนเย็น จะเห็นชาวบ้าน นักเรียนจับกันเป็นกลุ่มอยู่ริมน้ำเพื่อดูการซ้อมเรือเชียร์ทีมเรือและฝีพายที่เป็นคนท้องถิ่นพรรคพวกของตน เป็นวิถีชีวิตที่มีสีสัน และเป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ นับเป็นประเพณีที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการชมธรรมชาติ

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการชมธรรมชาติที่สำคัญของน่าน คือ เทศกาลผ่อดอกชมพญาคา (ชมดอกชมพญาคา) ซึ่งจัดขึ้นระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – มีนาคม ที่อุทยานแห่งชาติดอยภูคา

ส่วนประเพณีของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดน่านนั้น จะนำเสนอพร้อมกับข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนประชากร และการกระจายตัวของประชากรของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดน่าน ในบทต่อไป

บทที่ 3

กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดน่าน

จังหวัดน่าน ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มากถึง 13 กลุ่มชาติพันธุ์ (ดูภาพที่ 3.1) แต่ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข นอกจากนี้หลายกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดน่านยังคงสามารถรักษาเอกลักษณ์ ทั้งด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีของตนเองได้อย่างดีเยี่ยม ซึ่งนับได้ว่าเป็นต้นทุนและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่ายิ่งของชาวน่าน

จังหวัดน่านมีประชากร (ณ วันที่เก็บข้อมูล) จำนวนทั้งสิ้น 478,080 คน จำนวนประชากรแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ในแต่ละกลุ่มตระกูลภาษา มีดังนี้

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับ 1 ในจังหวัดน่าน คือ มีจำนวนทั้งสิ้น 383,604 คน คิดเป็นร้อยละ 80.24 ของจำนวนประชากรทั้งหมด กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลไทในจังหวัดน่าน มี 6 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ คนเมือง ลื้อ ลาว พวน เหาะ และขี้น (เขิน) โดยรายละเอียดเกี่ยวกับจำนวนประชากร การอพยพย้ายถิ่นฐาน และวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไทในจังหวัดน่าน มีดังนี้

คนเมือง (ไทยวน ไตยวน)

คนเมือง หรือ ไทยวน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับ 1 ในจังหวัดน่าน มีประชากร (ณ วันที่เก็บข้อมูล) จำนวนทั้งสิ้น 315,382 คน คิดเป็นร้อยละ 65.97 ของจำนวนประชากรทั้งจังหวัด

กลุ่มคนเมือง หรือไทยวน ในอดีตถูกเรียกว่า “ลาวพุงลำ” (ลาวพุงดำ) เนื่องจาก ผู้ชายจะนิยมสักลวดลายด้วยหมึกสีดำ ตั้งแต่หัวเข่าจนถึงพุง (เอกลักษณ์น่าน, 2549: 55) ส่วนประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มคนเมืองนั้นส่วนมากจะเกี่ยวเนื่องกับศาสนาทั้งศาสนาพุทธและพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ

ประเพณีที่สำคัญของคนเมือง(ไทยวน) ได้แก่ ประเพณีบวชนาค ประเพณีแต่งงาน ประเพณีสงกรานต์ปีใหม่ ประเพณีลอยกระทงเดือนยี่เป็ง ประเพณีเข้าพรรษา การตั้งธรรมหลวง หรือเทศน์มหาชาติ การถวายทานสลากภัต การสะเดาะเคราะห์ การสืบชะตา การสู่ขวัญ การเลี้ยงผีประจำตระกูล การเลี้ยงผีหลวงหรือผีประจำเมือง เป็นต้น ส่วนประเพณีเฉพาะของกลุ่มคนเมืองจังหวัดน่านที่แตกต่างจากของคนเมืองที่อื่นได้แก่ ประเพณีหกเป็ง (เดือนมีนาคม) ไหว้พระธาตุ

แข่งแข่ง และประเพณีแข่งเรือเมืองน่าน ซึ่งเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่และสำคัญยิ่งของชาวจังหวัดน่าน และจะแข่งนัดปิดสนามในเดือนตุลาคมของทุกปี

การกระจายของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์คนเมือง (ไทยวน) ในจังหวัดน่านในภาพที่ 3.2

จากแผนที่ (ภาพที่ 3.2) พบว่า คนเมือง (ไทยวน) ตั้งถิ่นฐานอยู่ในทุกอำเภอของจังหวัดน่าน โดยส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่ทางตอนกลางและด้านตะวันตกของจังหวัด ได้แก่ ในอำเภอเมืองน่าน กิ่งอำเภอภูเพียง อำเภอเวียงสา ทางตอนใต้ คนเมืองตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ อำเภอนาน้อยและอำเภอนาหมื่น ส่วนบริเวณภาคเหนือตอนล่างของจังหวัด คนเมืองตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา และอำเภอเชียงกลาง หมู่บ้านที่มีประชากรคนเมืองอาศัยอยู่หนาแน่นที่สุด คือมีประชากรตั้งแต่ 1,500 คนขึ้นไป ได้แก่ บ้านสบกอน ตำบลเชียงกลาง อำเภอเชียงกลาง มีจำนวนคนเมืองทั้งสิ้น 1,972 คน รองลงมา คือ บ้านกลางเวียง ตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา มีคนเมือง 1,700 คน บ้านดอนศรีเสริม ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน มีคนเมือง 1,643 คน และบ้านแสงดาว ตำบลฝายแก้ว กิ่งอำเภอภูเพียง มีคนเมือง 1,509 คน

ส่วนบริเวณที่มีคนเมือง(ไทยวน) อาศัยอยู่น้อย ได้แก่ บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือที่ อำเภอบ่อเกลือ และบริเวณภาคเหนือของจังหวัด ที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติและอำเภอสองแคว

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์กว่า ๗๐๐ ปี พบว่า การที่กลุ่มไทยวนหรือคนเมือง รวมกันเป็นกลุ่มที่ใหญ่มากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในจังหวัดน่าน เนื่องด้วยกลุ่มชาติพันธุ์นี้ สามารถสร้างถิ่นฐานได้มั่นคงและตั้งเป็นบ้านเมืองได้สำเร็จ มีการจัดระเบียบการปกครองที่ดี มีการติดต่อค้าขายและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับบ้านเมืองที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับเมืองน่านในอดีต ประกอบกับการสร้างสมประสบการณ์และศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี เป็นของตนเอง จึงทำให้มีสถานภาพทางสังคมดีกว่ากลุ่มอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในเมืองน่าน

ด้านการใช้ภาษา คนเมือง (ไทยวน) โดยทั่วไปใช้ 2 ภาษาเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ใช้ภาษาคำเมืองถิ่นน่าน หรือไทยวนถิ่นน่านสื่อสารภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและสื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในจังหวัดน่าน นอกจากนี้ยังใช้ภาษาไทยกลางในการติดต่อราชการ ใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนในชั้นเรียน และใช้สื่อสารกับคนที่มาจากจังหวัดอื่นหรือภาคอื่น ๆ

ลื้อ (คนลื้อ ไทลื้อ ไตลื้อ)

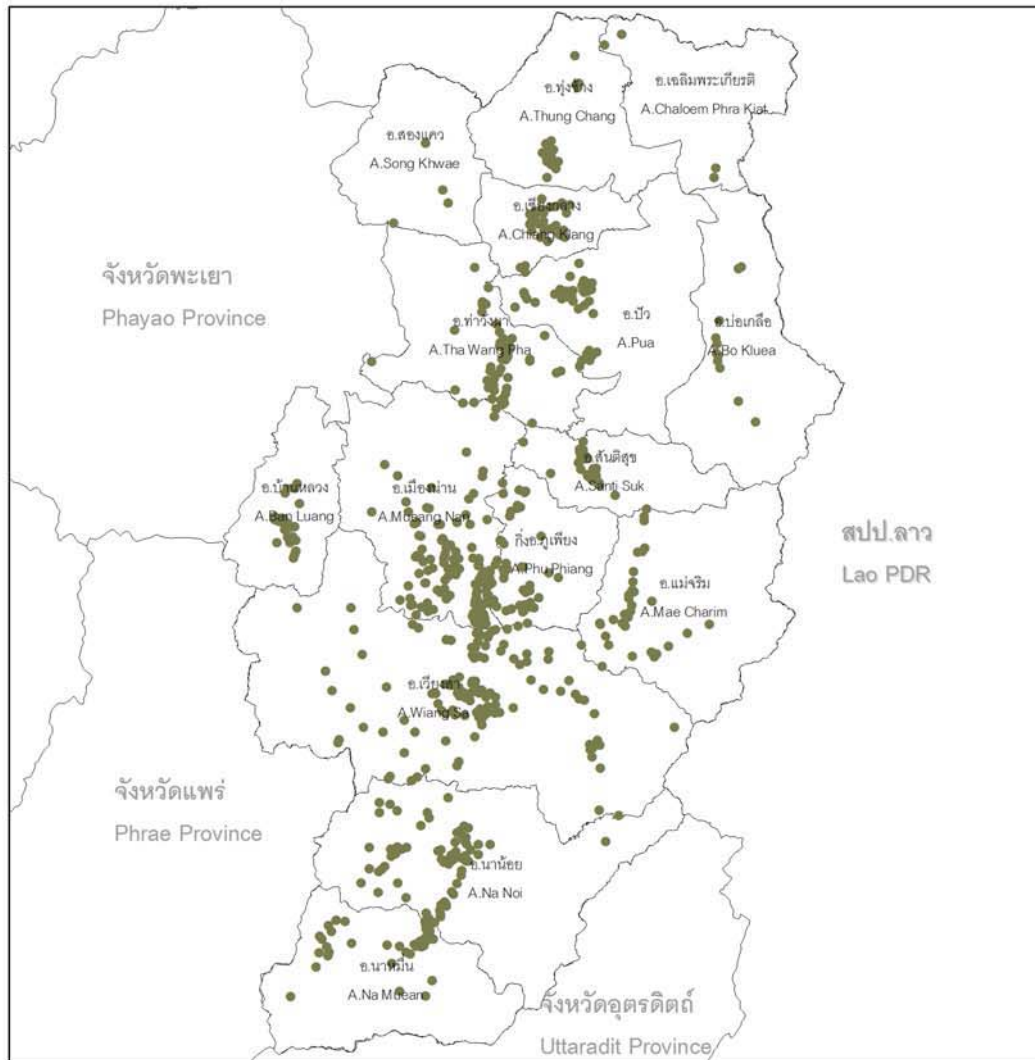
ลื้อ คนลื้อ ไทลื้อ หรือไตลื้อ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับ 2 ในจังหวัดน่าน มีประชากร (ณ วันที่เก็บข้อมูล) จำนวนทั้งสิ้น 54,400 คน คิดเป็นร้อยละ 11.38 ของจำนวนประชากรทั้งจังหวัด

แผนที่แสดงกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดน่าน : กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลไท

Map of Ethnic Groups in Nan Province : Ethnic groups speaking Tai languages

กลุ่มชาติพันธุ์ Ethnic Groups

● คนเมือง (ยวน) Khon Mueang (Yuan)

0 10 20 40
Kilometers

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และประชาคมน่าน
Faculty of Arts, Chulalongkorn University and the Nan Community

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
Funded by the Thailand Research Fund (TRF)

ภาพที่ 3.2 แผนที่แสดงกลุ่มชาติพันธุ์คนเมือง (ไทยวน) ในจังหวัดน่าน

ลื้อในจังหวัดน่านเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สันนิษฐานว่า มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในดินแดนสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีนตอนใต้ (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 41) ในอดีตนั้นเมืองน่านมีอาณาเขตครอบคลุมไปถึงเขตอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยาและบริเวณเมืองเงิน ประเทศลาว อันเป็นพื้นที่ที่ชาวไทลื้อตั้งถิ่นฐานอยู่โดยทั่วไป จากประวัติความเป็นมาเช่นนี้ทำให้นักวิชาการหลายท่านเชื่อว่า แบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวเมืองที่ปรากฏในปัจจุบันน่าจะมีพื้นฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทลื้อ (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล 2529: 67) โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีการแข่งขันเรือ เล่ากันว่าไทลื้อในสิบสองปันนาจัดประเพณีนี้ขึ้นเป็นประจำทุกปี หัวเรือแข่งแกะสลักเป็นรูปหัวมังกร คล้ายกันกับลักษณะเรือแข่งเมืองน่านทุกวันนี้

ส่วนการอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดน่านของชาวลื้อ จากพงศาวดารน่าน พบว่า ในปี พ.ศ. 2399 พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ เจ้าผู้ครองนครน่านได้ยกทัพไปกวาดต้อนครอบครัวไทลื้อที่เมืองพง เขตสิบสองปันนาซึ่งเวลานั้นตกอยู่ภายใต้การปกครองของจีน มาไว้ในเมืองน่านประมาณ 2,000 คน (วารสารโรงเรียนบ้านหนองบัว 2526: 3)

จากการศึกษาวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ พบว่าชาวไทลื้อทำมาหากินคล้าย ๆ กับคนเมือง คือ ทำนาดำและนาหว่าน ปลูกพืชเศรษฐกิจหลายอย่างด้วยกัน เช่น ยาสูบ ถั่วเหลือง ข้าวโพด ผักชนิดต่าง ๆ เช่น ลำไย ส้ม ลิ้นจี่ และมะม่วง หลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าวแล้วชุมชนลื้อหลายแห่งที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ ก็จะปลูกหอม กระเทียม ส่วนผู้ที่อยู่ใกล้เนินเขาก็จะทำข้าวไร่ ควบคู่ไปกับการปลูกข้าวโพดเพื่อเลี้ยงสัตว์ (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 44)

ด้านการนับถือศาสนาพบว่า ชาวไทลื้อนับถือทั้งพุทธศาสนาและผีสงเวทดาควบคู่กันไป พิธีหลายอย่างที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนาคล้ายกับคนเมือง เช่น เทศกาลสงกรานต์ หรือ ทำบุญตักบาตรตอนเช้า อย่างไรก็ตามการเชื่อผีสงเวทดาของชาวไทลื้อที่ผิดแผกออกไปจากการถือผีทั่ว ๆ ไปของคนเมือง คือ พิธีเข้ากรรม เป็นพิธีไหว้ผีและเลี้ยงผี อันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อ ซึ่งในสิบสองปันนาพิธีเข้ากรรมที่นั่นยิ่งใหญ่มา ดังปรากฏในเพลงขับลื้อตอนหนึ่งว่า “โก้ไปถูกกรรมเมืองล่า” (กลัวไปถูกเข้ากรรมเมืองล่า) ทั้งนี้เพราะชาวเมืองล่าจะจัดพิธีเข้ากรรมนานถึง 96 วัน โดยปักดาแหลวไว้รอบเขตแดนเข้าออกเมือง และประกาศมิให้คนในออกคนนอกเข้าจนเสร็จพิธี (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 47) อาจกล่าวได้ว่า ลื้อและคนเมือง (ไทยวน) ไม่ค่อยมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมความเป็นอยู่มากนัก ประกอบกับการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมในภายหลัง จึงยากที่จะแยกชาวลื้อออกจากคนเมืองได้อย่างชัดเจน

ด้านประเพณี พบว่า การละเล่นที่เป็นแบบฉบับของไทลื้อ คือ “การขับลื้อ” ซึ่งเป็นศิลปะการขับร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิง โดยใช้ปฏิภาณกวีในการเรียบเรียงถ้อยคำที่จะโต้ตอบกัน เครื่องดนตรีที่ใช้มีปี่ยาว 2 เล่า และปี่เล็กอีก 2 เล่า รวมเรียกว่า ปี่จุม มักขับในเทศกาลสงกรานต์ ผู้ศึกษาบางท่านพบว่า ชาวไทลื้อ ที่อำเภอเชียงคำมีการฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง และฟ้อนมองเขิง ร่วมกัน

ทั้งชายและหญิง ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่เดิมการฟ้อนน่าจะเป็นการฟ้อนของเพศชาย ผู้หญิงน่าจะมาฟ้อนในภายหลัง (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 48-49) การกระจายของประชากรลื้อในจังหวัดน่าน ในภาพที่ 3.3

จากแผนที่ (ภาพที่ 3.3) พบว่า ชาวลื้อตั้งถิ่นฐานเฉพาะบริเวณทางเหนือของจังหวัด โดยตั้งถิ่นฐานอยู่ใน 6 อำเภอ คือ อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา อำเภอสองแคว อำเภอเชียงกลาง อำเภอทุ่งช้าง และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณทางเหนือตอนล่าง (อำเภอปัว) ทางเหนือตอนล่างด้านตะวันตก (อำเภอท่าวังผา อำเภอเชียงกลาง อำเภอสองแคว) ส่วนบริเวณทางเหนือตอนบนพบชาวลื้อตั้งถิ่นฐานอยู่บ้าง ที่อำเภอทุ่งช้าง และ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ หมู่บ้านที่มีประชากรลื้ออาศัยอยู่ตั้งแต่ 1,000 คนขึ้นไป คือ บ้านนาแก้ว ตำบลเจดีย์ชัย อำเภอปัว มีชาวลื้อจำนวนทั้งสิ้น 1,165 คน บ้านทุ่งกวาว ตำบลแงง อำเภอปัว มีชาวลื้อ 1,095 คน บ้านวังม่วง ตำบลเจดีย์ชัย อำเภอปัว มีชาวลื้อ 1,059 คน บ้านมอน ตำบลวรนคร อำเภอปัว มีชาวลื้อ 1,025 คน และบ้านปงหนึ่ง ตำบลเจดีย์ชัย อำเภอปัว มีชาวลื้อ 1,010 คน อาจกล่าวได้ว่า ศูนย์กลางของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้ออยู่ที่บริเวณทางเหนือตอนล่างด้านตะวันตกของจังหวัดน่าน คือที่ อำเภอปัวและอำเภอท่าวังผา

ด้านการใช้ภาษา โดยทั่วไป ชาวลื้อใช้ 3 ภาษาเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ใช้ภาษาลื้อ สื่อสารภายในครัวเรือน หรือภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ใช้ภาษาคำเมืองถิ่นน่าน สื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งอยู่ภายในจังหวัดน่าน และใช้ภาษาไทยกลางในการติดต่อราชการ ในสถานศึกษา และใช้สื่อสารกับคนที่มาจากจังหวัดอื่นหรือภาคอื่น ๆ

ลาว

ลาว เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านมากเป็นลำดับที่ 6 รองจากคนเมือง (ยวน) ลื้อ ลัวะ (ถิ่น) ม้ง และเมี่ยน จังหวัดน่านมีประชากรชาวลาว จำนวน 9,672 คน คิดเป็นร้อยละ 2.02 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัดน่าน

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ นักวิชาการสันนิษฐานว่า กลุ่มลาวที่เข้ามาในจังหวัดน่านที่เก่าที่สุดน่าจะเป็นกลุ่มของเจ้าฟ้าจ๋ม ซึ่งหนีการก่อกบฏของกลุ่มพวกขุนนางเก่าที่ไม่เห็นด้วยกับการนับถือพุทธศาสนาสายเถรวาท ที่พระองค์ทรงนำเข้าไปเผยแพร่ที่เมืองเชียงทองหรือหลวงพระบางในปัจจุบัน ขุนนางลาวจึงรวมตัวกันขับไล่พระองค์ออกจากเมือง เจ้าฟ้าจ๋มหนีข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาลี้ภัยการเมืองที่เมืองน่านในสมัยพระยาผาไท กอง รวปี พ.ศ. 1916 ซึ่งในขณะนั้นเมืองน่านได้นับถือพุทธศาสนาสายเถรวาทเช่นเดียวกับสุโขทัยแล้ว นอกจากนี้ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของลาว มีการบันทึกไว้ว่า พระเจ้าฟ้าจ๋มสิ้นพระชนม์ที่เมืองน่าน และพระอัฐิประดิษฐานไว้ที่วัดเชียงงามที่จังหวัดน่าน จึงทำให้นักวิชาการค่อนข้างที่จะเชื่อว่า เรื่องการเผยแพร่ศาสนา น่าจะเป็น

สาเหตุสำคัญที่ทำให้เจ้าฟ้าจ๋มลีภัยเข้ามาอยู่ในเมืองน่าน และเป็นจุดเริ่มต้นอันสำคัญที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ลาวอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดน่าน

อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งสันนิษฐานว่า กลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่อพยพเข้ามาอาศัยในจังหวัดน่าน น่าจะเป็นกลุ่มลาวที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาไว้ที่เมืองน่านเมื่อครั้งปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 ราวปี พ.ศ. 2369 เมื่อครั้งเจ้ามหายศครองเมืองน่าน ซึ่งได้มีการเกณฑ์กำลังไพร่พลจากน่านให้ไปรักษาเมืองหลวงพระบาง เมื่อสถานการณ์สงบแล้วพระองค์ได้นำกลุ่มชาวลาวที่หลวงพระบางอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ที่เมืองน่าน

ส่วนประเพณีและวัฒนธรรม ตลอดจนพิธีกรรมของชาวลาวในจังหวัดน่านในปัจจุบัน เหมือนกับกลุ่มคนเมืองโดยทั่วไป ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการนับถือพุทธศาสนาและการถูกปกครองโดยกลุ่มเจ้านายในสมัยก่อนน่าจะเป็นสาเหตุให้กลุ่มชาติพันธุ์ลาวในจังหวัดน่านถูกกลืนทางวัฒนธรรม คงไว้แต่ภาษาพูด ซึ่งยังคงใช้ภาษาลาวสื่อสารภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน การกระจายของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในจังหวัดน่าน ในภาพที่ 3.4

จากแผนที่ (ภาพที่ 3.4) พบว่า ชาวลาวตั้งถิ่นฐานอยู่ทางเหนือและทางส่วนกลางของจังหวัดน่าน โดยบริเวณที่ชาวลาวตั้งถิ่นฐานหนาแน่นที่สุด คือ ทางเหนือตอนล่างที่ อำเภอเชียงกลาง และตอนกลางของจังหวัด ที่อำเภอสันติสุข โดยเฉพาะที่ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข บ้านดอนดู่พงษ์และบ้านโป่งคำมีชาวลาวอาศัยอยู่หนาแน่นที่สุด บริเวณอื่น ๆ ที่มีชาวลาวอาศัยอยู่ได้แก่ ทางเหนือด้านตะวันตกที่อำเภอทุ่งช้าง อำเภอสองแคว ทางใต้ตอนบนที่ตำบลน้ำบัว อำเภอเวียงสา ส่วนที่อำเภอปัว พบว่ามีชาวลาวอาศัยอยู่เพียงหมู่บ้านเดียว คือ บ้านดอนมูล ตำบลแสง

ส่วนหมู่บ้านที่พบว่ามีประชากรชาวลาวอาศัยอยู่ตั้งแต่ 1,000 คนขึ้นไป ได้แก่ บ้านดอนดู่พงษ์ ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข มีชาวลาวอาศัยอยู่ 1,572 คน และที่บ้านโป่งคำซึ่งอยู่ในตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุขเช่นกัน มีชาวลาวอาศัยอยู่ 1,064 คน

ด้านการใช้ภาษา โดยทั่วไป ชาวลาวใช้ 3 ภาษาในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ใช้ภาษาลาว สื่อสารภายในครัวเรือน หรือภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ใช้ภาษาคำเมืองถิ่นน่าน สื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งอยู่ในจังหวัดน่าน และใช้ภาษาไทยกลางในการติดต่อราชการ ในสถานศึกษา และใช้สื่อสารกับคนที่มาจากจังหวัดอื่นหรือภาคอื่น ๆ

พวน

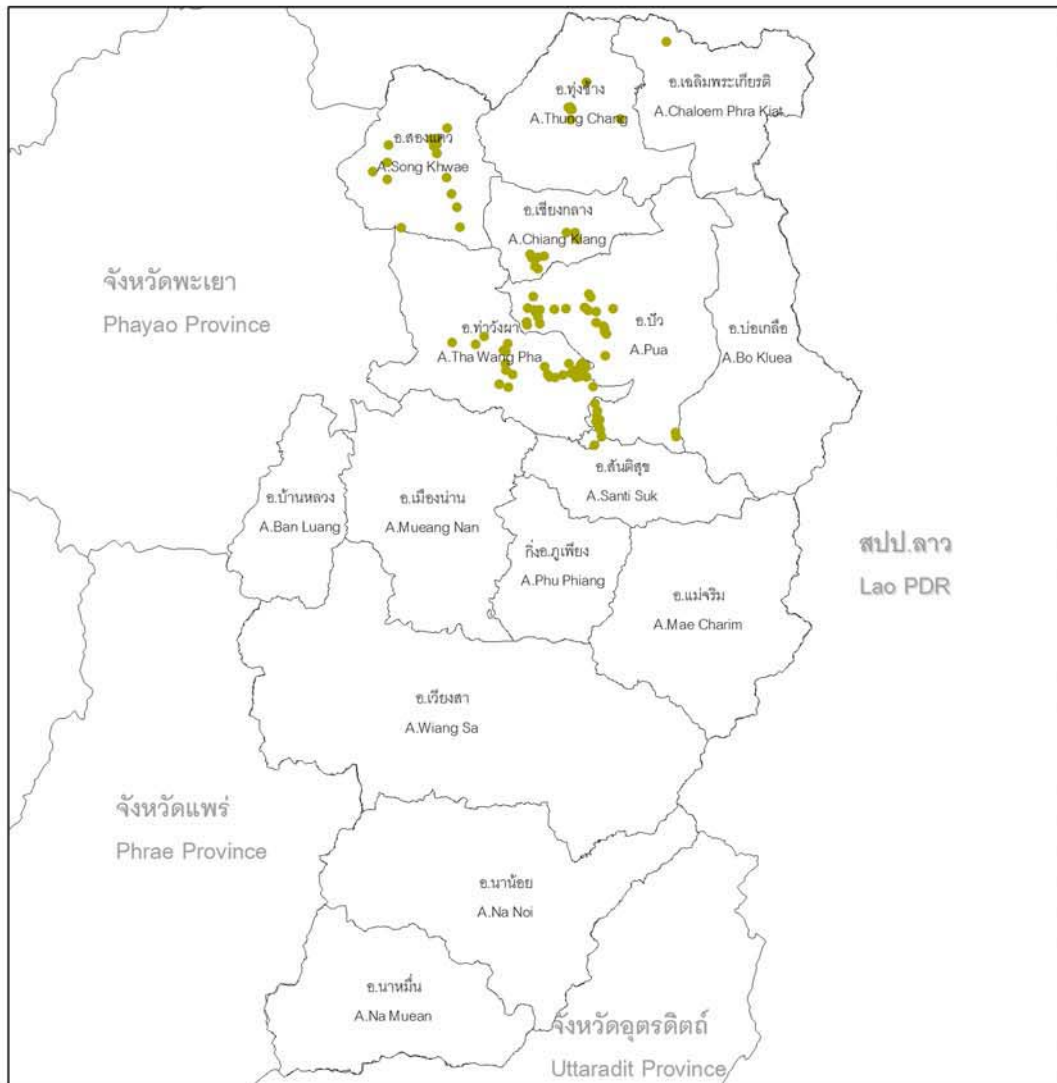
พวน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านมากเป็นลำดับ 8 รองจากคนเมือง (ไทยวน) ลื้อ ลัวะ (ถิ่น) ม้ง เมี่ยน ลาว และขมุ จังหวัดน่านมีประชากรที่เป็นชาวพวนจำนวน 2,296 คน คิดเป็นร้อยละ 0.48 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัดน่าน

แผนที่แสดงกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดน่าน : กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลไท

Map of Ethnic Groups in Nan Province : Ethnic groups speaking Tai languages

กลุ่มชาติพันธุ์ Ethnic Groups

● ลื้อ Lue

0 10 20 40
Kilometers

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และประชาคมน่าน
Faculty of Arts, Chulalongkorn University and the Nan Community

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
Funded by the Thailand Research Fund (TRF)

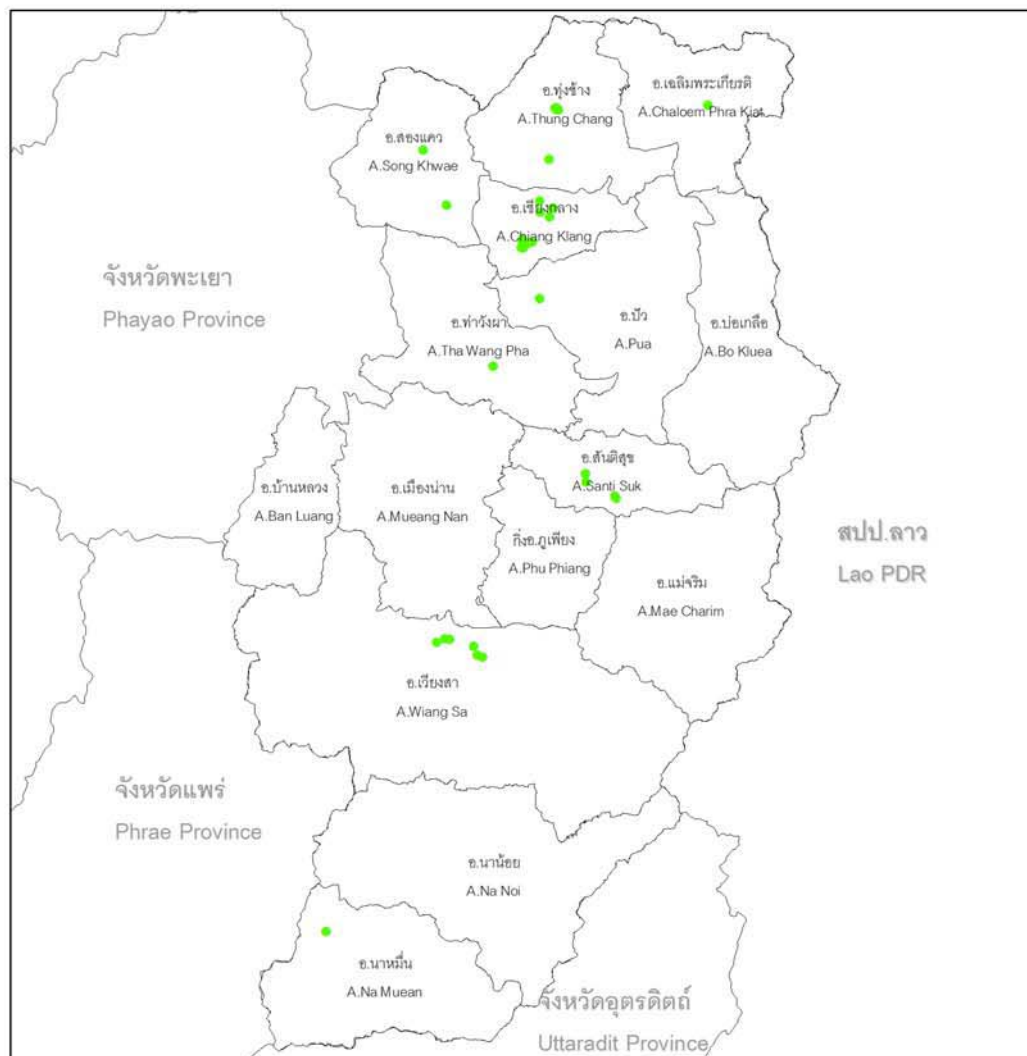
ภาพที่ 3.3 แผนที่แสดงการกระจายของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อในจังหวัดน่าน

แผนที่แสดงกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดน่าน : กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลไท

Map of Ethnic Groups in Nan Province : Ethnic groups speaking Tai languages

กลุ่มชาติพันธุ์ Ethnic Groups

ลาว Lao

0 10 20 40
Kilometers

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และประชาคมน่าน
Faculty of Arts, Chulalongkorn University and the Nan Community

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
Funded by the Thailand Research Fund (TRF)

ภาพที่ 3.4 แผนที่แสดงการกระจายของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในจังหวัดน่าน

นักวิชาการสันนิษฐานว่า ชาวพวนได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดน่านสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เมื่อครั้งปราบกบฏเจ้าอนุเวียงจันทน์ ราวปี พ.ศ. 2369 ในครั้งนั้น พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลยกทัพไปปราบกบฏที่เข้ามารุกรานเมืองพวนที่แขวงเชียงขวาง ประเทศลาว

ต่อมาราวปี พ.ศ. 2377 เจ้าอชิตวงศ์ ผู้ครองนครน่าน ได้ส่งกำลังทหารเข้าร่วมรบด้วย เมื่อเสร็จศึกแล้ว เจ้าครองนครน่านได้มีคำสั่งให้อพยพชาวพวนกลุ่มหนึ่งเข้ามาด้วย เนื่องจากชาวพวนมีความรู้ความสามารถด้านการก่อสร้างและเป็นช่างฝีมือโดยเฉพาะการตีเหล็กและหลอมเหล็กเพื่อใช้ในการเกษตรและในชีวิตประจำวัน ซึ่งน่าจะเป็นเหตุให้ชาวพวนเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดน่านนับตั้งแต่เหตุการณ์ในครั้งนั้น

วิถีชีวิตของชาวพวนในปัจจุบันไม่แตกต่างจากกลุ่มคนเมือง(ไทยวน)เท่าไรนัก ประเพณีของชาวพวนที่เหมือนกับคนเมืองได้แก่ ประเพณีปีใหม่ ประเพณีบวชนาค ประเพณีสงกรานต์ การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การสืบทอด พิธีสู่ขวัญ ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีออกพรรษา ประเพณีตานก๋วยสลาก (ทานสลากภัต) การทอดกฐิน ถวายผ้าป่า ตานข้าวใหม่ ประเพณีจัดขบวนแห่องค์ไทยทานในงานฉลองโบสถ์ ภูมิวิหาร การเลี้ยงผีเจ้าหลวง ส่วนประเพณีของชาวพวนที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น คือ ประเพณีกำฟ้า หรือพิธีบวงสรวงบรรพบุรุษ บุญเทพยดา ซึ่งจะประกอบพิธีกรรมในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 หรือประมาณเดือนกุมภาพันธ์ของทุก 3 ปี

ปัจจุบัน ชาวพวนตั้งถิ่นฐานอยู่ 3 หมู่บ้านเท่านั้น คือ ที่อำเภอท่าวังผา มีชาวพวนอาศัยอยู่ 1 หมู่บ้าน คือ บ้านฝายมูล ตำบลปาดะ อำเภอท่าวังผา จำนวน 1,150 คน และที่อำเภอเวียงสา มีชาวพวนอาศัยอยู่ 2 หมู่บ้าน คือ บ้านหล่มมื่นพวนและบ้านหล่มมื่นพวนเหนือ ตำบลจอมจันทร์ อำเภอเวียงสา มีชาวพวนอาศัยอยู่ 634 คน และ 512 คน ตามลำดับ

ด้านการใช้ภาษา โดยทั่วไป ชาวพวนใช้ 3 ภาษาในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ใช้ภาษาลาวพวนสื่อสารภายในครัวเรือน หรือภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ใช้ภาษาคำเมืองถิ่นน่านสื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ซึ่งอยู่ในจังหวัดน่าน และใช้ภาษาไทยกลางในการติดต่อราชการ ในสถานศึกษา และใช้สื่อสารกับคนที่มาจากจังหวัดอื่นหรือภาคอื่น ๆ

เหาะ

เหาะเป็นกลุ่มชนผสม ในอดีตเป็นพวกเร่ร่อน หรือ เหาะร่อน อยู่ไม่เป็นที่เป็นทางตามป่าเขา ดงดอย ปัจจุบันพูดภาษาคำเมือง และอยู่เป็นหลักแหล่งที่ 3 หมู่บ้านในตำบลปอน อำเภอทุ่งช้าง คือ ที่บ้านเฉลิมราช มีคนเหาะอาศัยอยู่ 605 คน ที่บ้านไร่ไทรงามมี 259 คน และที่บ้านน้ำเลียง มี 183 คน

เหาะเป็นกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านมากเป็นลำดับสืบ รองจากคนเมือง (ยวน) ลื้อ ลัวะ (ถิ่น) ม้ง เมี่ยน ลาว ขมุ พวน และจีนแคะ จังหวัดน่านมีประชากรที่เป็นกลุ่มเหาะจำนวน 1,047 คน คิดเป็นร้อยละ 0.22 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัดน่าน

ซิ่น (เขิน)

ซิ่น (เขิน) เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกับลื้อ เชื่อว่าคงถูกกวาดต้อนลงมาในสมัยของ เจ้าฟ้าอัตถวรปัญโญซึ่งครองเมืองน่าน ราวปี พ.ศ. 2329 – 2353 เมื่อครั้งพระองค์ยกกองทัพไปตี เชียงตุง และสิบสองปันนา

ซิ่น (เขิน) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านมากเป็นลำดับสืบถัด รองจากคนเมือง (ยวน) ลื้อ ลัวะ ม้ง เมี่ยน ลาว ขมุ พวน จีนแคะ และเหาะ จังหวัดน่านมีประชากรชาวซิ่นจำนวน 807 คน คิดเป็นร้อยละ 0.17 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัดน่าน มีชาวซิ่นตั้งถิ่นฐานอยู่ใน 2 หมู่บ้าน คือ ที่บ้านสบหนอง มีชาวซิ่นอาศัยอยู่ 595 คน และบ้านน้ำปาก มีชาวซิ่นอาศัยอยู่ 212 คน ทั้งสองหมู่บ้านนี้อยู่ในตำบลตาลชุม อำเภอท่าวังผา ปัจจุบัน ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวซิ่นเหมือนกับประเพณีของชาวลื้อและคนเมือง (ไทยวน)

ด้านการใช้ภาษา โดยทั่วไป ชาวซิ่นใช้ 3 ภาษาในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ใช้ภาษาไทยสื่อสารภายในครัวเรือน หรือภายในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ใช้ภาษาคำเมืองถิ่นน่านสื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งอยู่ในจังหวัดน่าน และใช้ภาษาไทยกลางในการติดต่อราชการ ในสถานศึกษา และใช้สื่อสารกับคนที่มาจากจังหวัดอื่นหรือภาคอื่น ๆ

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับ 2 ในจังหวัดน่าน คือ มีจำนวนทั้งสิ้น 42,456 คน คิดเป็นร้อยละ 8.88 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในจังหวัดน่าน กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรในจังหวัดน่าน มี 3 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ลัวะหรือถิ่น (มัล-โปร) ขมุ และมลาบรี (ตองเหลือง) รายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร ในจังหวัดน่าน มีดังนี้

ลัวะ (มัล-โปร)

ลัวะ หรือ ถิ่น เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เก่าแก่กลุ่มหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พูดภาษาซึ่งจัดอยู่ในตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ในภาคเหนือของไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่เดิมหลายกลุ่ม บริเวณต่อแดนไทย-ลาวแถบจังหวัดน่านก็เป็นดินแดนของชาวลัวะเช่นกัน เพราะในอดีตไม่มีการแบ่งเขตพรมแดนระหว่างไทยกับลาว

ต่อมา เมื่อมีการแบ่งเขตแดน บริเวณที่ชาวลัวะอาศัยอยู่จึงถูกแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งอยู่ในประเทศไทย อีกส่วนหนึ่งอยู่ในประเทศลาว

ส่วนลัวะในจังหวัดน่านนั้น นักวิชาการสันนิษฐานว่าชนกลุ่มนี้ได้อพยพจากท้องที่ในเขตจังหวัดไชยบุรีและประเทศลาวมาอยู่ในประเทศไทยราว 100 ปีที่ผ่านมา ราวปี พ.ศ. 2419 เมื่อครั้งเกิดเหตุการณ์ไม่สงบในประเทศลาว และคงจะเข้ามาอยู่ในแคว้นสยาม ก่อนที่ชาวไทยจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตนี้ โดยส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามต้นน้ำของสาขาแม่น้ำน่าน เช่น น้ำว้า น้ำบัว น้ำมาง น้ำขว้าง และน้ำละ และ เป็นต้น ต้นน้ำเหล่านี้ อยู่ในเขตอำเภอทุ่งช้าง อำเภอเชียงกลาง และอำเภอบัว (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 51) ต่อมาในปี พ.ศ. 2517-2518 ชาวลัวะในประเทศลาวได้อพยพจากประเทศลาวเข้ามาในประเทศไทยอีกครั้งเพื่อหนีภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์

การที่ชาวลัวะใช้ชีวิตอยู่ในป่าเขาเป็นส่วนใหญ่ อาจเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ความเชื่อในผีสาวยังคงมีบทบาทสำคัญต่อสังคมชาวลัวะ ทั้งในแง่ของการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมและกำหนดแบบแผนประเพณีต่าง ๆ ลัวะเชื่อว่าดุสยภพระหว่างธรรมชาติกับอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญ (เดวิด ฟิลเบค, 2528) หนึ่งในความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งเร้นลับของชาวลัวะ คือ ความเชื่อเรื่องผี ชาวลัวะเชื่อว่า ผีสามารถให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ แต่ละผีจะมีข้อห้าม ข้อปฏิบัติถึงการเซ่นไหว้แตกต่างกันไป ชาวลัวะมีพิธีกรรมและประเพณีหลายอย่างที่เกี่ยวกับการบอกก่ล่าวและการเซ่นไหว้ผี ตั้งแต่พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกิด การตาย การแต่งงาน การเจ็บป่วย รวมถึงในการทำมาหากิน ซึ่งจะมีการบอกก่ล่าวและการเซ่นไหว้ผีเป็นระยะๆ เริ่มตั้งแต่การถางป่าหรือเลือกพื้นที่ในการเพาะปลูกจนถึงขั้นตอนการเก็บเกี่ยว

ชาวลัวะมักตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่ราบบนภูเขาใกล้แหล่งน้ำ บ้านเรือนจะกระจายเป็นกลุ่มเล็ก ๆ อยู่เป็นกลุ่มครอบครัว กลุ่มตระกูลหรือผีเดียวกัน บ้านลัวะบางแห่งจะปลูกเป็นเรือนแถวยาวอยู่กันหลายครอบครัว ซึ่งเป็นพี่น้องญาติตระกูลเดียวกันโดยใช้พื้นที่ส่วนกลางร่วมกัน เช่น เตาไฟ ในปัจจุบันมักจะเป็นบ้านหลังเดียวแต่อยู่ในบริเวณเดียวกัน การย้ายถิ่นฐานของชาวลัวะมีอยู่บ้าง เนื่องจากการหมุนเวียนที่ทำกินในลักษณะการทำไร่หมุนเวียน จึงเป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานชั่วคราว แต่ก็จะไม่ไกลจากที่เดิมลักษณะเฉพาะอีกอย่างหนึ่งที่เป็นปัจจัยในการย้ายถิ่นฐานของชาวลัวะ คือ รักความสงบ และชอบอยู่อย่างอิสระ การทำมาหากินคล้ายกับเผ่าอื่น ๆ คือ ทำไร่เลื่อนลอยเป็นหลัก พืชที่ปลูกได้แก่ ข้าวเหนียว สำหรับลัวะในศูนย์อพยพบ้านปากกลาง (ปัจจุบันเป็นตำบลปากกลาง) นอกจากจะทำข้าวไร่หยอดหลุม และปลูกพืชผักไว้กินใช้ภายในครอบครัว ยังออกหาของป่าและล่าสัตว์บริเวณป่าเขา และมักจะรับจ้างดายหญ้า ถางป่า และเก็บเกี่ยวข้าว ดี ข้าวให้กับชาวม้ง (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 54)

ปฏิทินประเพณีพื้นบ้านของถิ่น ได้แก่ เดือนธันวาคม ทำพิธีสร้างตุง เชิญผีเข้ามาอยู่เดือนเมษายน ฉลองปีใหม่ ขับไล่สิ่งเลวร้ายก่อนลงมือปลูกข้าว เดือนมิถุนายน เลี้ยงผีไร่และเลี้ยงผีจาริต

รวมทั้งหมู่บ้าน เดือนสิงหาคม ทำพิธีโกยจ (กินสโลดใหญ่ หรือ การทำขวัญข้าว) ส่วนเดือนตุลาคม จะมีพิธีเช่นผีในลานนวดข้าวและเชิญผีฟ้าไร่ (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 56)

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรที่สำคัญของชาวลัวะ ได้แก่ *ประเพณีกินดอกแดง* เป็นประเพณีสำคัญของลัวะไปร หลังเสร็จการเก็บเกี่ยว คือ สิ้นสุดฤดูการทำไร่ จะมีการฉลองกันอย่างสนุกสนานเทียบได้กับปีใหม่หรือสงกรานต์ เป็นการเช่นผีครั้งใหญ่ที่สุดในรอบปี อาจมีทั้งการฆ่าไก่ ฆ่าหมู และอาจมีการฆ่าวัวควายด้วย หลังจากเช่นผีแล้วก็นำเครื่องเช่นมากินเลี้ยงกัน

สโลดหลวง เป็นประเพณีสำคัญของชาวลัวะมัล หลังจากหว่านพันธุ์ข้าวไว้แล้ว เมื่อต้นข้าวเริ่มงอกแทงขึ้นเหนือพื้นไร่ ชาวลัวะมัลจะพักงานอื่นทั้งหมด ทุกคนรอบครัวจะออกไปหาไม้ไผ่ทำเครื่องดนตรีที่เรียกว่า “ปลี้อย” เพื่อจะมาตีหรือเคาะเป็นจังหวะและท่วงทำนองต่างๆ ในพิธีซึ่งจัดขึ้น 7 วัน 7 คืน คนจากหมู่บ้านอื่นอาจมาเยี่ยมเยียนหรือร่วมพิธีด้วยก็ได้

คนลัวะพอใจที่จะให้คนอื่นเรียกพวกตนว่า “ลัวะ” มากกว่าชื่อที่ทางราชการได้กำหนดให้เรียกว่า “ถิ่น” ซึ่งมีความหมายว่า “คนพื้นถิ่น” ทั้งนี้เพราะคำว่า “ถิ่น” มีความหมายโดยนัยหรือความหมายแฝงทางลบ การแบ่งกลุ่มลัวะ สามารถแบ่งตามลักษณะภาษาออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ลัวะไปรและลัวะมัล คนลัวะส่วนใหญ่ในจังหวัดน่านเป็นกลุ่มลัวะมัล

ลัวะ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านมากเป็นลำดับที่ 3 รองจากคนเมือง (ไทวน) และลื้อ ในจังหวัดน่านมีประชากรชาวลัวะ (มัล-ไปร) (ณ วันที่เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม) จำนวน 34,600 คน คิดเป็นร้อยละ 7.24 ของประชากรทั้งจังหวัด การกระจายของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะในจังหวัดน่าน ในภาพที่ 3.5

จากแผนที่ (ภาพที่ 3.5) พบว่า คนลัวะส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ด้านตะวันออกของจังหวัดน่าน ใน 8 อำเภอ คือ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอบ่อเกลือ อำเภอปัว อำเภอเชียงกลาง อำเภอทุ่งช้าง อำเภอสันติสุข อำเภอเมืองน่าน อำเภอแม่จริม อำเภอเวียงสา กิ่งอำเภอภูเพียง และอำเภอสองแคว

บริเวณที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น คือ ทางตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด คือ ในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอบ่อเกลือ อำเภอปัว บริเวณทางเหนือ ในอำเภอเชียงกลาง อำเภอทุ่งช้าง บริเวณตอนกลางด้านตะวันออก ชาวลัวะตั้งถิ่นฐานในอำเภอสันติสุข อำเภอแม่จริม และพบว่ามีการตั้งถิ่นฐานบริเวณตอนกลางของจังหวัดบ้าง ในกิ่งอำเภอภูเพียง และในอำเภอเมืองน่าน อาจกล่าวได้ว่าศูนย์กลางของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดน่าน

หมู่บ้านที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะอาศัยอยู่มากที่สุด มีจำนวนประชากรลัวะตั้งแต่ 1,000 คนขึ้นไป คือ บ้านสบัน ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ มีชาวลัวะอาศัยอยู่ 1,110 คนและที่บ้าน

สกาดกลาง ตำบลสกาด อำเภอปัว มีชาวลัวะอาศัยอยู่ 1,072 คน หมู่บ้านทั้งหมดในตำบลสกาดเป็นบ้านลัวะ

ด้านการใช้ภาษา โดยทั่วไป ชาวลัวะใช้ 3 ภาษาในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ลัวะไปใช้ภาษาไปร และลัวะมัลใช้ภาษามัล สื่อสารภายในครัวเรือน หรือภายในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ใช้ภาษาคำเมืองถิ่นน่านสื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งอยู่ในจังหวัดน่าน และใช้ภาษาไทยกลางในการติดต่อราชการ ในสถานศึกษา และใช้สื่อสารกับคนที่มาจากจังหวัดอื่นหรือภาคอื่น ๆ

ขมุ

ขมุ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร ก่อนที่จะอพยพมาอยู่ในดินแดนประเทศไทย ชนกลุ่มนี้เคยอยู่ในประเทศลาวและประเทศเวียดนามมาก่อน แต่ว่ามีชื่อเรียกแตกต่างกันไป กล่าวคือ ในประเทศลาวเรียกขมุว่า “ข้า” ส่วนในเวียดนาม เรียกว่า “มอย” (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 61)

ขมุ อพยพ มาอยู่ในประเทศไทยหลายยุคหลายสมัยด้วยกัน จากหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดพบว่า ชายแดนเมืองน่านนั้นขมุเข้ามาอาศัยแล้วกว่า 150 ปี เล่ากันว่าเมื่อเจ้าผู้ครองนครน่านในสมัยนั้นได้กรีธาทัพไปถึงดินแดนสิบสองปันนา และได้นำเชลยศึกกลับมาเป็นแรงงานอีกส่วนหนึ่งของนคร เชื่อกันว่าชาวขมุอีกทั้งชาวถิ่น (ลัวะ) ที่ถูกกวาดต้อนมาในครั้งนั้นคงเป็นแรงงานสำคัญที่ช่วยก่อสร้างกำแพงเมืองเก่าของนครแห่งนี้ ต่อมาในราวช่วงปี 2523-2433 เมื่อบริษัทไม้สักยุโรปต้องการแรงงานเพื่อทำงานในป่าไม้เพิ่มขึ้น การนี้นับได้ว่าได้แรงงานชาวขมุจำนวนมากจากหมู่บ้านชายเขตประเทศลาวเข้ามาทำงานในบริษัทดังกล่าว หลายคนได้แต่งงานกับผู้หญิงพื้นราบในถิ่นนั้นและได้ตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดน่านตั้งแต่นั้นมา (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 61)

นอกจากชาวขมุจะเป็นที่รู้จักในด้านมีความซื่อสัตย์และความอดทนแล้ว ความสามารถด้านการตีเหล็กเพื่อทำเป็นของใช้ เช่น จอบ เสียม มีด พร้า ยังเป็นที่เลื่องลืออีกด้วย (เอกลักษณ์ นาน, 2549: 74-75)

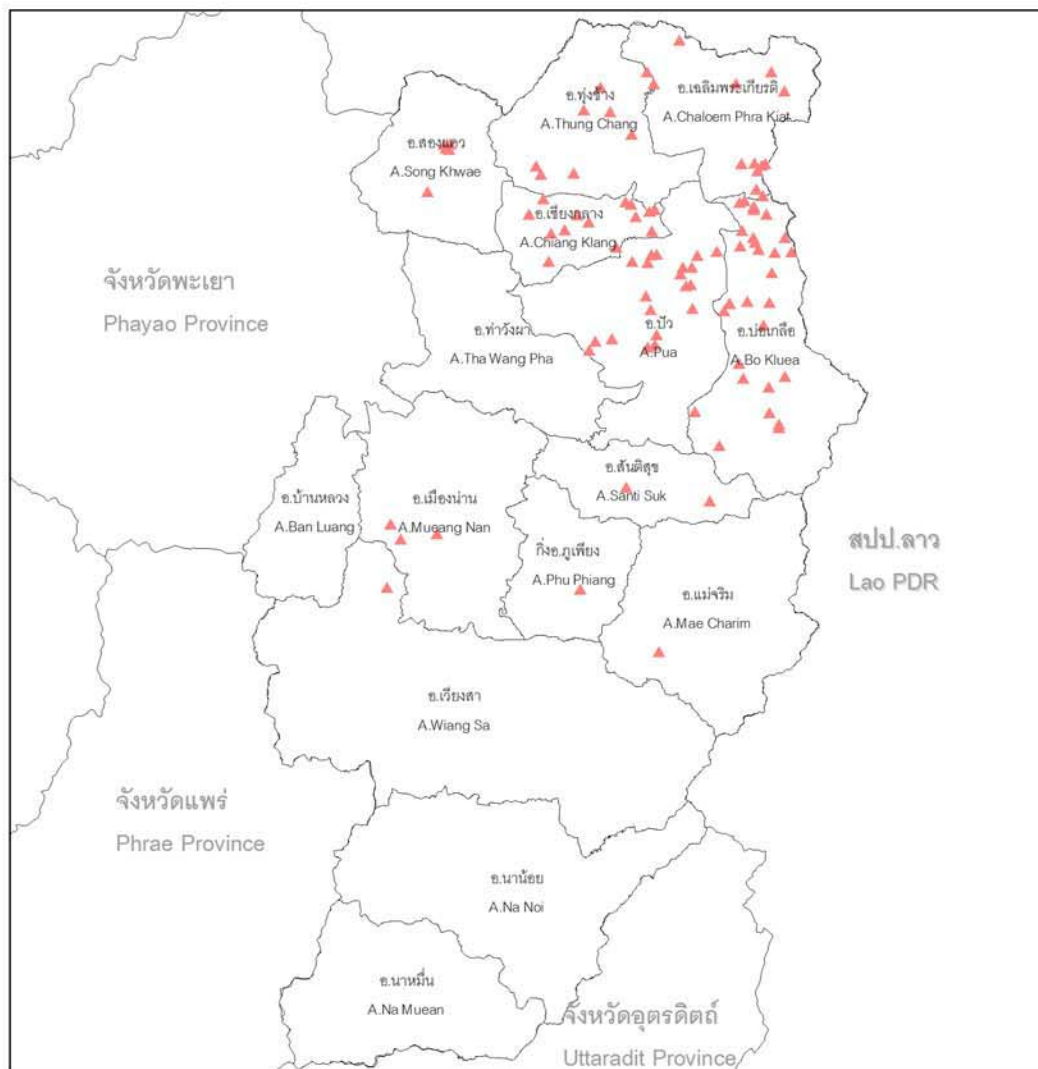
จากเรื่องเล่าและตำนานของขมุเชื่อว่า ครั้งหนึ่งชนกลุ่มนี้เคยมีความยิ่งใหญ่มาก่อน และเคยสร้างเมืองเป็นหลักแหล่งของตนเองเช่นเดียวกับตำนานของลัวะซึ่งเล่ากันว่า บรรพบุรุษของตนเป็นคนสร้างเมืองเชียงใหม่ คนลาวทางตะวันออก ถือว่า ขมุ เป็นต้นตระกูลของผู้คนในท้องถิ่นนั้นมาก่อน และเคยมีอำนาจอยู่เหนือภูตผีวิญญาณทั้งหลาย ขมุเคยมีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรมบางอย่างในราชสำนักหลวงพระบาง และราชสำนักนครน่าน ตำนานหลักเมืองภายในกำแพงเมืองเชียงใหม่โบราณได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมขมุว่า มีความรุ่งเรืองเป็นอย่างมากมาก่อน (ไซเดินฟาเด็น, 1958)

แผนที่แสดงกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดน่าน : กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร

Map of Ethnic Groups in Nan Province : Ethnic groups speaking Mon-Khmer languages

กลุ่มชาติพันธุ์ Ethnic Groups

▲ ลัวะ (มัล-ไปร) Lua' (Mal-Prai)

0 10 20 40
Kilometers

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และประชาคมน่าน
Faculty of Arts, Chulalongkorn University and the Nan Community

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
Funded by the Thailand Research Fund (TRF)

ภาพที่ 3.5 แผนที่แสดงการกระจายของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ (มัล-ไปร) ในจังหวัดน่าน

ด้านการดำรงชีวิต พบว่า การทำไร่เลื่อนลอยเป็นอาชีพหลักของชาวขมุ ขมุนิยมปลูกข้าวเหนียวมากกว่าพืชชนิดอื่นเพราะเป็นอาหารหลัก นอกจากนี้ยังปลูกพืชผักหลายอย่าง เช่น ข้าวโพด พริกเขียว พักทอง พริก ผัก ถั่ว และพืชผักสวนครัว และนิยมเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ เป็ด ไก่ หมู สุนัข สุนัข ส่วนวัว ควายและม้า นั้น นอกจากจะมีไว้เพื่อใช้งานในการบรรทุกสัมภาระแล้วยังแสดงถึงฐานะของผู้เป็นเจ้าของอีกด้วย นอกจากนี้การรับจ้างยังเป็นอาชีพที่ขมุทำกันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ รับจ้างทำไร่ยาสูบ ทำสวน ทำงานที่โรงเลื่อย โรงสี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะขมุ ชยัน ชื่อตรง อุดทน มัธยัสถ์ ไม่เกียจจนเรื่องอัตราค่าจ้าง แรงงานขมุจึงเป็นที่ต้องการของบรรดานายจ้างทั้งหลาย ต่อมาภายหลังขมุนิยมหาของป่าเพื่อนำมาขายมากกว่าการรับจ้าง โดยเห็นว่าได้รายได้สูงกว่า ส่วนของป่าที่ขมุนิยมนำมาจำหน่ายได้แก่ ตำบ ดอกแซม ชัน และต้นหวาย (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 63)

ขมุ มีความเชื่อเรื่องผีसागเทวดาเช่นเดียวกับชนเผ่าอื่น ๆ ในจังหวัดน่าน การแสดงความกตัญญูต่อสิ่งที่มีคุณของชาวขมุ เห็นได้จากการเลี้ยงผีเตาที่โรงตีเหล็ก ขมุ ได้ชื่อว่า มีฝีมือทางการตีเหล็กเป็นเครื่องใช้ในการทำมาหากิน เช่น มีด จอบ เสียม ฯลฯ และเชื่อว่า เตาเผาเหล็กเป็นสิ่งที่มีความสำคัญแก่คุณต่อพวกเขาอย่างยิ่ง ดังนั้นในปีหนึ่ง ๆ จึงจัดพิธีเลี้ยงผีเตาเป็นประจำ การให้ความสำคัญแก่โรงตีเหล็กของชาวขมุยังเห็นได้จากข้อบังคับอย่างเคร่งครัด เช่น ห้ามหุงหาอาหาร หรือ ห้ามขายหญิงหลับนอนบริเวณดังกล่าว (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 70)

ปัจจุบัน แบบแผนการดำรงชีวิตของชาวขมุหลายอย่างถูกผสมกลมกลืนไปกับวัฒนธรรมของคนเมือง ทั้งนี้ จะเห็นได้จากการปลูกสร้างบ้านเรือนของชาวขมุที่มีรูปแบบที่คล้ายคลึงกับบ้านเรือนของคนเมือง ถึงแม้ว่าชาวขมุจะพยายามอนุรักษ์เอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ตน โดยการสอนให้ลูกหลานรู้ภาษาขมุและตำนานของชาวขมุ แต่คนที่มีสายเลือดขมุแท้ ๆ หลายครอบครัวกลับนิยมใช้ภาษาคำเมืองสื่อสารในชีวิตประจำวัน (เอกลักษณ์น่าน, 2549: 75)

ขมุ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านมากเป็นลำดับ 7 รองจากคนเมือง (ไทยวน) ลื้อ ลัวะ (ถิ่น) ม้ง เมี่ยน และลาว ในจังหวัดน่านมีประชากรชาวขมุ จำนวน 7,708 คน คิดเป็นร้อยละ 1.61 ของประชากรทั้งจังหวัดน่าน การกระจายตัวของประชากรชาวขมุในจังหวัดน่าน ในภาพที่ 3.6

จากแผนที่ (ภาพที่ 3.6) แสดงให้เห็นว่า ชาวขมุส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานหนาแน่นบริเวณภาคเหนือฝั่งตะวันตกของจังหวัดน่าน ในอำเภอสองแคว อำเภอท่าวังผา อำเภอทุ่งช้าง ส่วนทางตอนกลางด้านตะวันตกของจังหวัดน่าน ชาวขมุตั้งถิ่นฐานในอำเภอเมืองน่าน ส่วนบริเวณตะวันตกของจังหวัดในอำเภอเวียงสา มีชาวขมุอาศัยอยู่หมู่บ้านเดียว คือ ที่บ้านป่าแพะ ตำบลแม่ชะนิง

และที่บริเวณตอนเหนือด้านตะวันออกของจังหวัดน่าน ชาวขมุตั้งถิ่นฐานที่บ้านใหม่ชัยรัตน์ ตำบลห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

หมู่บ้านที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ขมุอาศัยอยู่ตั้งแต่ 500 คนขึ้นไป ได้แก่ บ้านวังหมอ ตำบลบ่อ อำเภอมืองน่าน มีชาวขมุอาศัยอยู่มากที่สุด คือ 612 คน บ้านปางสา ตำบลผาทอง อำเภอท่าวังผา มีชาวขมุอาศัยอยู่ 593 คน บ้านห้วยปุก ตำบลสะเนียน อำเภอมืองน่าน มีชาวขมุ 576 คน บ้านห้วยคำ ตำบลฝายแก้ว กิ่งอำเภอภูเพียง มีชาวขมุ 563 คน และบ้านน้ำโสม ตำบลผาตอ อำเภอท่าวังผา มีชาวขมุอาศัยอยู่ 557 คน ตามลำดับ

ด้านการใช้ภาษา โดยทั่วไป ชาวขมุใช้ 3 ภาษาในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ใช้ภาษาขมุสื่อสารภายในครัวเรือน หรือภายในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ใช้ภาษาคำเมืองน่าน สื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งอยู่ในจังหวัดน่าน และใช้ภาษาไทยกลางในการติดต่อราชการ ในสถานศึกษา และใช้สื่อสารกับคนที่มาจากจังหวัดอื่นหรือภาคอื่น ๆ

มลาบรี (ตองเหลือง)

มลาบรี หรือ ตองเหลือง (ในอดีตมีคนเรียกว่า ช่าตองเหลืองและผีตองเหลือง) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี นักมานุษยวิทยาทั้งชาวต่างประเทศและชาวไทยสนใจศึกษากลุ่มชาติพันธุ์นี้เป็นพิเศษ

มลาบรีที่พบอยู่ตามภาคเหนือของประเทศไทยนั้นมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในเขตจังหวัดสกลนคร ประเทศลาว ปัจจุบันชนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในท้องที่อำเภอเมือง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ตองเหลือง มักแวะเวียนมาพักตามขุนเขาใกล้หมู่บ้านต่าง ๆ ที่มีพืชพันธุ์ธัญญาหารและสัตว์ป่าให้จับมาเป็นอาหาร นอกจากนี้ชนกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งม้ง มักจะว่าจ้างให้มลาบรีทำไร่ หรือทำงานต่าง ๆ ซึ่งทำให้ฝ่ายหลังมีรายได้ พอประทังชีพได้ (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 93)

มลาบรีนั้นไม่มีชุดเสื้อผ้าประจำเผ่าของตนเอง เดิมผู้ชายจะนุ่งผ้าเตี่ยวปิดที่ลับเท่านั้น ไม่สวมเสื้อหรือกางเกงใดๆ ส่วนผู้หญิงจะนุ่งขึ้นตามที่ได้รับบริจาค หรือเอาของป่าแลกเปลี่ยนกับบุคคลภายนอก ปัจจุบันได้มีการออกมารับจ้างชาวบ้านตามหมู่บ้านต่างๆ โดยเฉพาะพวกม้ง ชาว มลาบรีจึงหันมาสวมเสื้อผ้าแทนการนุ่งห่มแบบเดิม

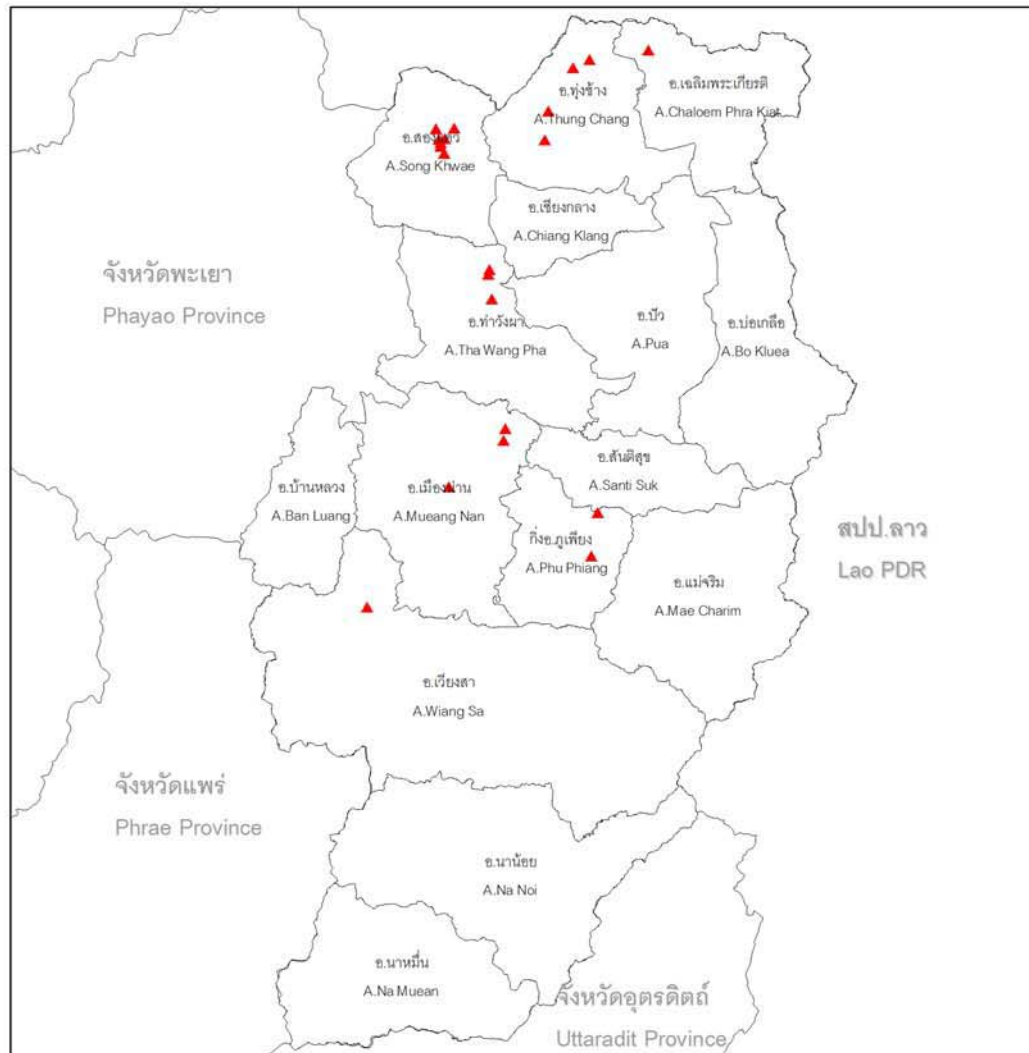
สาเหตุที่มลาบรี มักโยกย้ายถิ่นฐานอยู่เช่นนั้น เนื่องมาจากความเชื่อที่ว่า หากอยู่เป็นที่เป็นทางผีร้ายจะส่งเลื้อมาไล่ทำร้ายพวกเขา แต่นักวิชาการสันนิษฐานว่าการโยกย้ายถิ่นฐานนั้น อาจะมาจากการหาที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านแหล่งอาหาร เนื่องจากการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์นั้นยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ชาวมลาบรีนิยมเก็บพืชผัก ผลไม้ และของป่านานาชนิด อาหารป่าที่เป็นอาหารหลักของ มลาบรี ได้แก่ มันชนิดต่าง ๆ เช่น มันเล็ก มันสี มันจาวมะพร้าว และมันอัน รวมถึงหน่อไม้ และหน่อหวายอ่อน นอกจากนี้ยังรู้จักนำพืชพันธุ์ที่ชนเผ่าอื่นไม่เคยบริโภคนำมาทำ

แผนที่แสดงกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดน่าน : กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร

Map of Ethnic Groups in Nan Province : Ethnic groups speaking Mon-Khmer languages

กลุ่มชาติพันธุ์ Ethnic Groups

▲ ชนุ Khmu'

0 10 20 40
Kilometers

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และประชาคมน่าน
Faculty of Arts, Chulalongkorn University and the Nan Community

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
Funded by the Thailand Research Fund (TRF)

ภาพที่ 3.6 แผนที่แสดงการกระจายของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ชนุในจังหวัดน่าน

เป็นอาหาร เรียกตามชื่อ ในภาษามลาบรี ว่า ผักค้ำด ผักโยน ว๊อกแวม อี้คิม มลาซ้าก กรีน กุมโระ ละออก ทะเยิน ส่วนผลไม้ป่าที่มลาบรีนิยมนำมาบริโภค ได้แก่ กล้วยสุก มะขามป้อม มะม่วง และ ลูกตำว(ลูกชิด) นอกจากนี้มลาบรียังรู้จักนำพืชพันธุ์จากปามารักษาโรคอีกด้วย เช่น กินลำต้นของ ต้นเกียตเพื่อแก้กระหายน้ำ หรือ ใช้ต้นชิมปิด แก้พิษตะขาบและพิษงู (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 95-96)

มลาบรี มีความสามารถในการทำเครื่องจักสานได้เช่นเดียวกับชนเผ่าอื่น ๆ โดยนอกจาก นำหวายมาสานเป็นเสื่อปูนอน ตะกร้าใส่ผ้า แล้วมลาบรียังมีความสามารถนำเส้นใยที่ได้จากต้น ปานที่ขึ้นอยู่ตามป่ามาถักเป็นย่ามและสามารถย้อมสีปานให้สวยงามได้อีกด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่า มลาบรีมักจะนำผลิตภัณฑ์จักสานของตนไปแลกเปลี่ยนสิ่งของกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น จะใช้แต่เพียง ย่ามเพื่อใส่อาหารที่หาได้เวลาที่ไปเก็บของป่า (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 99)

ในด้านความเชื่อ มลาบรีเชื่อในอำนาจของสิ่งลึกลับว่ามีอำนาจเหนือวิถีชีวิตของพวกเขา พิธีกรรมของมลาบรี ได้แก่ การเซ่นสรวงวิญญาณผีบรรพบุรุษและผีหลวง มีพิธีใช้แบ่งหนวที่ทำ ขึ้นเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย เครื่องของที่มลาบรีนำมาบูชาในพิธี ได้แก่ ดอกไม้ป่า มัน ลูกตำวและ เนื้อสัตว์ เมื่อเสร็จพิธีมลาบรีจะย้ายที่อยู่ใหม่ทันที ด้วยเชื่อว่าที่อยู่เดิมนั้นมีวิญญาณร้ายแอบแฝง อยู่ (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 104)

ปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวมลาบรีแบบดั้งเดิมกำลังเปลี่ยนไปจากเดิม หลังจากที่ได้มีการ พัฒนาด้านการศึกษา มีการจ้างแรงงาน และพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในจังหวัดน่าน ประกอบกับช่วงปี พ.ศ. 2510 - 2525 ได้มีการสู้รบระหว่างรัฐบาลไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีการตัดไม้ทำลายป่าจากการทำไร่เลื่อนลอย มีการตัดไม้เพื่อการค้าของนายทุนในพื้นที่ที่เป็นที่อาศัยของชาวมลาบรี เป็นเหตุให้ชาวมลาบรีไม่สามารถดำรงชีวิตแบบดั้งเดิม คือ ดำรงชีวิตอยู่ในป่าต่อไปได้ ภาครัฐจึงจำเป็นต้องจัดที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กลุ่มมลาบรีอย่างถาวร

ที่จังหวัดน่าน มีชาวมลาบรี อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียว คือ ที่บ้านห้วยหยวก (คุ้ม 5) ตำบล แม่ชะนิง อำเภอเวียงสา มีประชากร 148 คน คิดเป็นร้อยละ 0.03 ของประชากรทั้งจังหวัด

ด้านการใช้ภาษา โดยทั่วไป ชาวมลาบรีใช้ 4 ภาษาในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ใช้ภาษามลาบรีสื่อสารภายในครัวเรือน หรือภายในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ใช้ภาษาคำ เมืองถิ่นน่าน สื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ซึ่งอยู่ในจังหวัดน่าน ใช้ภาษาไทยกลางในการติดต่อ ราชการ ในสถานศึกษา และใช้สื่อสารกับคนที่มาจากจังหวัดอื่นหรือภาคอื่นๆ นอกจากนี้ชาวมลาบรีจำนวนหนึ่งยังสามารถฟังและพูดภาษาม้งได้ด้วย เพราะได้รับจ้างชาวม้งถางไร่มา เป็น เวลานาน

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน

ในจังหวัดน่าน กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน หรือแม้ว-เย้า มีจำนวนประชากรมากเป็นลำดับ 3 ในจังหวัดน่าน คือ มีจำนวนทั้งสิ้น 33,452 คน คิดเป็นร้อยละ 7 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในจังหวัดน่าน กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยนในจังหวัดน่าน มี 2 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ม้ง(แม้ว) และเมี่ยน(เย้า) รายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน ในจังหวัดน่าน มีดังนี้

ม้ง (แม้ว)

ม้งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ม้งจ้าว (ม้งเขียว ม้งน้ำเงิน ม้งดำ ม้งลาย ม้งดอก) และม้งเตี๋ว หรือ ม้งขาว ทั้งสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันเล็กน้อยในเรื่องภาษาและการแต่งกาย (เอกลักษณ์ นาน, 2549: 60)

จากการสันนิษฐานตำนานกำเนิดของเผ่า ทำให้เชื่อกันว่า พวกม้งคงจะอพยพจากที่ราบสูงทิเบต ไชปีเรีย และมองโกเลีย เข้าสู่ประเทศจีนและตั้งหลักแหล่งอยู่แถบลุ่มแม่น้ำเหลือง (ฮวงโห) เมื่อราว 3,000 ปีมาแล้ว ต่อมาเมื่อถูกคนจีนรุกรานพยายามปราบเอาเป็นเมืองขึ้นตลอดเวลา ทำให้ม้งรู้สึกเป็นศัตรู เมื่อพ่ายแพ้ก็อพยพออกจากลุ่มแม่น้ำเหลืองอยู่เรื่อย ๆ มีครั้งใหญ่ ๆ นับได้ 3 ครั้ง ด้วยกัน ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึง 19 จนถูกปราบราบคาบราว ค.ศ. 1870 ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลจีนพยายามที่จะมิให้ม้งแต่งกายแปลกแตกต่างจากคนจีนอื่น ๆ รวมทั้งห้ามพูดภาษาม้งแต่ก็ไม่สำเร็จ การห้ามปรามครั้งนั้นมีผลให้ม้งลุกขึ้นต่อต้านและมีการอพยพออกไปหาอิสรภาพอีกระลอกหนึ่ง ไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าม้งเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในลาวตั้งแต่เมื่อใด ทราบแต่ว่าในปี พ.ศ.2393 มีชาวม้งจำนวนมากตั้งบ้านเรือนบนดอยรอบเมืองหลวงพระบางแล้ว และราวอีกครั้งศตวรรษต่อมา ม้งส่วนหนึ่งก็ย้ายถิ่นฐานเข้ามาในดินแดนไทยตราบถึงทุกวันนี้ (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 72)

ในบรรดาชาวเขาในประเทศไทย กล่าวได้ว่า ม้งมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเผ่าอื่น ๆ ม้งมีอาชีพหลัก คือ การเพาะปลูก นอกจากข้าวเจ้าและข้าวเหนียวซึ่งเป็นพืชหลักที่ปลูกเพื่อการยังชีพแล้ว ม้งยังปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างอื่น ทั้งพืชผักสวนครัว อาทิ มัน พริก ถั่ว น้ำเต้า พักทอง ผักกาดหัว ยาสูบ และฝ้าย

การเลือกที่ตั้งถิ่นฐานของชาวม้งจึงเน้นความอุดมสมบูรณ์ของดินซึ่งมักไม่ไกลจากต้นน้ำลำธาร และขนาดพื้นที่ที่พอเพียงต่อจำนวนประชากรในชุมชน หมู่บ้านของชาวม้งต้องห่างจากบริเวณพื้นที่เพาะปลูกพอสมควร เพื่อให้สัตว์เลี้ยงไปทำลายพืชที่ปลูก ชาวม้งมักตั้งถิ่นฐานอยู่บนที่สูงและมีอากาศเย็น และจะตั้งบ้านเรือนอยู่ตามลาดเขาไม่ชันนัก เพื่อช่วยกำบังลมและพายุฝน ม้งนิยมปลูกบ้านเรือนเป็นกลุ่มใหญ่ซึ่งคนในหมู่บ้านเป็นญาติพี่น้องกัน โดยมีเรือนของผู้อาวุโส

หรือคนสำคัญในตระกูลอยู่กลาง หน้าหมู่บ้านหันออกจากภูเขา และจะไม่ปลูกบ้านซ้อนตรงกับบ้านหลังอื่นเพราะเชื่อว่าจะขวางทางเข้าออกของผีบ้านผีเรือน

ม้ง เชื่อและเข้าใจว่า สิ่งทั้งหลายในโลกล้วนมีวิญญาณทั้งสิ้น ฉะนั้นจึงเคารพบูชาทั้งวิญญาณบรรพบุรุษและอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติที่มีอยู่ในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เช่น ท้องฟ้า สายลม ป่าเขา และบ้านเรือน และเชื่อว่าอำนาจลึกลับมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขา ม้งเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะไปสู่อีกโลกหนึ่งเพื่อรอการกลับชาติมาเกิด และเชื่อเรื่องขวัญ โดยเชื่อว่ามนุษย์มี 3 ขวัญ ขณะที่หลับจะมีขวัญในร่างกายอย่างน้อย 1 ขวัญ แต่ถ้าขวัญออกจากร่างหมดจะถือว่าผู้นั้นได้เสียชีวิตลงแล้ว โดยการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น หมอผี นับได้ว่าเป็นผู้ที่มียศถาบรรดาศักดิ์ เพราะเป็นผู้ที่สามารถติดต่อกับสิ่งเร้นลับได้ (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 81)

ม้งมีชุดแต่งกายประจำเผ่าซึ่งสวยงามสะดุดตา มีการเล่นลูกข่างและเล่นลูกช่วง นอกจากนี้ผู้ชายม้งยังสามารถเล่นแคนและเครื่องดนตรีม้งชนิดอื่นๆ ได้อีกด้วย

ม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านมากเป็นลำดับที่ 4 รองจากคนเมือง (ไทยวน) ลื้อ และลัวะ ในจังหวัดน่านมีประชากรชาวม้ง (ณ วันที่เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม) จำนวน 22,037 คน คิดเป็นร้อยละ 4.61 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัดน่าน การกระจายตัวของประชากรชาวม้งในจังหวัดน่าน ในภาพที่ 3.7

จากแผนที่ (ภาพที่ 3.7) จะเห็นได้ว่า ชาวม้งตั้งถิ่นฐานอยู่ในเกือบทุกอำเภอของจังหวัดน่าน ยกเว้นที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอบ้านหลวง อำเภอเชียงกลาง กิ่งอำเภอภูเพียง และอำเภอนาน้อย ไม่มีชาวม้งตั้งถิ่นฐานอยู่ ส่วนใหญ่ชาวม้งจะตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนกลางด้านตะวันตกของจังหวัด คือ ที่อำเภอเมืองน่าน ทางเหนือตอนล่างของจังหวัดที่ อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา ทางเหนือตอนบนของจังหวัดที่ อำเภอทุ่งช้าง อำเภอสองแคว ทางตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดที่อำเภอบ่อเกลือ ทางตะวันออกของจังหวัดที่อำเภอแม่จริม และทางตอนใต้ของจังหวัดที่อำเภอเวียงสา และอำเภอนาน้อย

แม้ว่าจังหวัดน่านจะมีประชากรชาวม้ง น้อยกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ลื้อและลัวะ แต่ประชากรชาวม้งมีการกระจายมากกว่า กล่าวคือตั้งถิ่นฐานอยู่ในเกือบทุกอำเภอของจังหวัดน่าน

หมู่บ้านที่มีประชากรม้งอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น คือมีประชากรตั้งแต่ 1,000 คนขึ้นไป มี 9 หมู่บ้าน ดังต่อไปนี้

บ้านสองแคว	ตำบลสะเนียน	อำเภอเมืองน่าน	2,396 คน
บ้านปางแก	ตำบลทุ่งช้าง	อำเภอทุ่งช้าง	2,050 คน
บ้านน้ำเป็น	ตำบลปากกลาง	อำเภอปัว	1,467 คน
บ้านดอยตัว	ตำบลศรีภูมิ	อำเภอท่าวังผา	1,423 คน
บ้านสวนทราย	ตำบลปากกลาง	อำเภอปัว	1,400 คน

บ้านน้ำตวง	ตำบลน้ำพาง	อำเภอแม่จริม	1,284 คน
บ้านปางเป๋ย	ตำบลสะเนียน	อำเภอเมืองน่าน	1,213 คน
บ้านถ้ำเวียงแก	ตำบลนาไร่หลวง	อำเภอสองแคว	1,145 คน
บ้านมณีพุกกะ	ตำบลงอบ	อำเภอทุ่งช้าง	1,013 คน

ด้านการใช้ภาษา โดยทั่วไป ชาวม้งใช้ 3 ภาษาในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ใช้ภาษาม้ง สื่อสารภายในครัวเรือน หรือภายในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ใช้ภาษาคำเมืองถิ่นน่าน สื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ซึ่งอยู่ในจังหวัดน่าน และใช้ภาษาไทยกลางในการติดต่อราชการ ในสถานศึกษา และใช้สื่อสารกับคนที่มาจากจังหวัดอื่นหรือภาคอื่นๆ

เมี่ยน (เย้า)

เมี่ยน หรือเย้า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านมากเป็นลำดับที่ 5 รองจากคนเมือง (ไทยวน) ลื้อ ลัวะ และม้ง จังหวัดน่านมีประชากรชาวเมี่ยน จำนวน 11,415 คน คิดเป็นร้อยละ 2.39 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัดน่าน

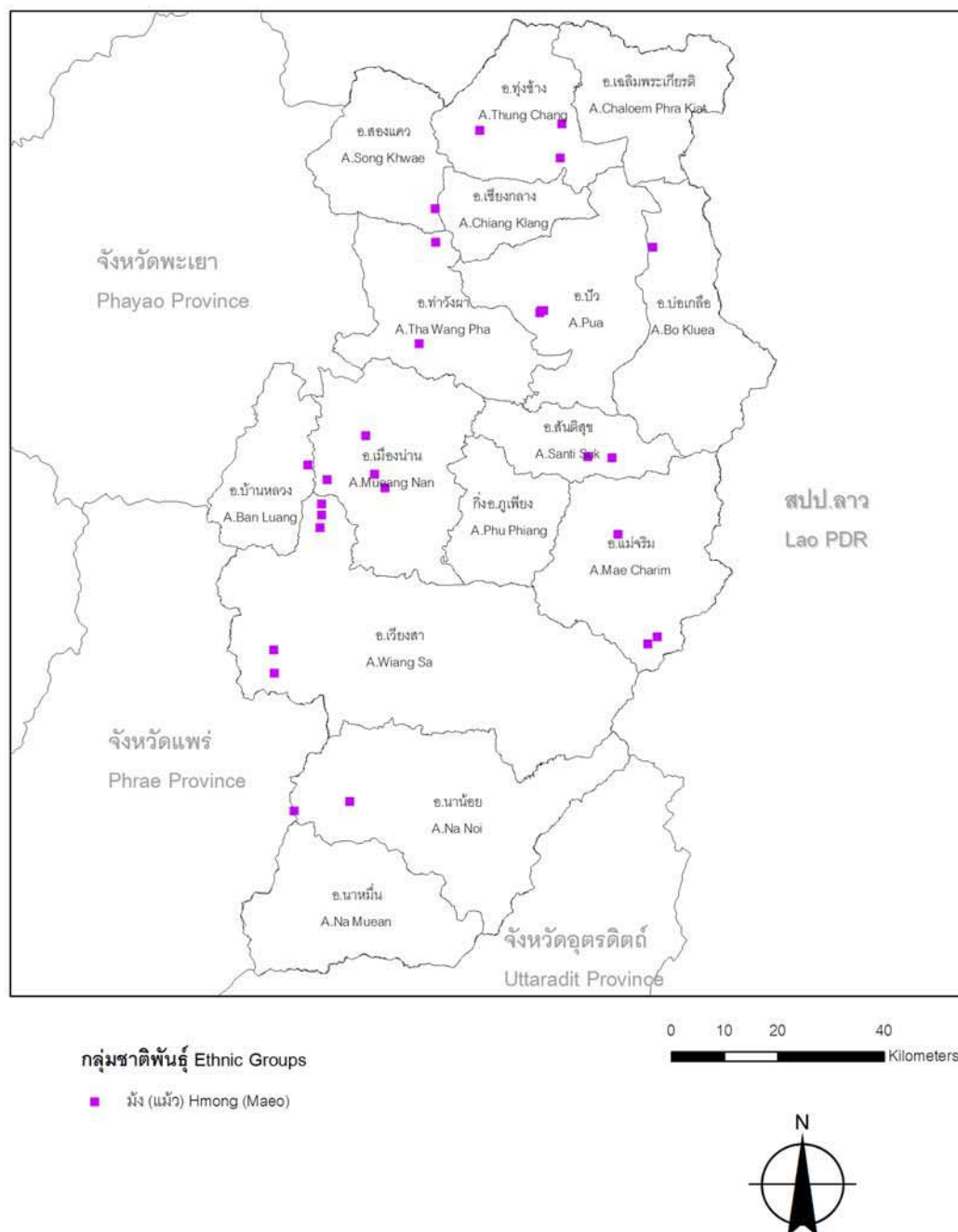
ชาวเมี่ยนมักตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณไหล่เขา นิยมปลูกบ้านคร่อมดิน โดยใช้พื้นดินเป็นพื้นบ้าน ผังของบ้านเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านหน้ามีประตูใหญ่ซึ่งจะเปิดเฉพาะเวลาทำพิธีขับไล่สิ่งชั่วร้าย หรือนำศพออกจากบ้าน ส่งตัวบุตรสาวออกไปแต่งงาน หรือนำเจ้าสาวเข้าบ้าน ฯลฯ ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวเมี่ยนหลายอย่างคล้ายคลึงกับของคนจีน เช่น พิธีแต่งงาน การสืบสกุล การประกอบอาหารและรับประทานอาหาร ฯลฯ อาชีพหลักของเมี่ยนคล้ายกับม้ง คือ ทำข้าวไร่เพื่อบริโภคและปลูกข้าวเพื่อขาย พืชผัก พืชไร่ ตามหมู่บ้านมีช่างตีเหล็กจึงสามารถทำเครื่องมือที่จำเป็นต่อการทำมาหากิน ไม่ว่าจะเป็นขวาน เคียว และ ปั่นแก๊ป (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 87)

ศาสนาของเมี่ยนนั้นผสมผสานความเชื่อสองลัทธิ คือ ลัทธิบูชาภูตผีและวิญญาณของบรรพบุรุษ กับลัทธิเต๋า เมี่ยนส่วนใหญ่มีความเชื่อในวิญญาณและขวัญเช่นเดียวกับม้ง นอกจากนี้บูชาผีบรรพบุรุษแล้วเมี่ยนยังบูชาเทพยดาอารักษ์ในลัทธิเต๋า

เมี่ยนมีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรและที่เนื่องด้วยชีวิตหลายโอกาสด้วยกัน เช่น พิธีว่าจ้าง หรือ พิธีชวนประทีป ซึ่งจะมีขึ้นเป็นเวลา 2 วัน เป็นพิธีถวายตัวเด็กหนุ่มก่อนอายุครบ 20 ปีแก่เทพเจ้าเต๋า ด้วยเชื่อว่า เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ววิญญาณจะได้ไปอยู่ร่วมกับบรรพบุรุษและเทพเจ้าทำให้พวกเขาเป็นเมี่ยนโดยสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีพิธีโต้วไซ ซึ่งเป็นพิธีใหญ่อีกพิธีหนึ่งซึ่งกินระยะเวลา 7 วัน ในพิธีจะมีพระชั้นผู้ใหญ่หลายรูปเป็นผู้นำ ระหว่างนั้นผู้ร่วมพิธีจะต้องกินเจและถือพรหมจรรย์ อีกทั้งต้องไต่บันไดซึ่งทำด้วยดาบไม้ และตอนท้ายของงานจะต้องร่วมกันเลี้ยงและได้รับชื่อใหม่ (ชนัญ วงศ์วิภาต, 2530: 90)

Map of Ethnic Groups in Nan Province : Ethnic groups speaking Hmong-Mien languages

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และประชาคมน่าน
Faculty of Arts, Chulalongkorn University and the Nan Community

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
Funded by the Thailand Research Fund (TRF)

ภาพที่ 3.7 แผนที่แสดงการกระจายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (แม้ว) ในจังหวัดน่าน

นักวิชาการสันนิษฐานว่า เดิมชาวเมี่ยนอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของจีน ต่อมาราวศตวรรษที่ 15-16 ได้อพยพลงมาทางใต้เข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศเวียดนาม ตอนเหนือของประเทศลาว ด้านตะวันออกของพม่าแถบรัฐเชียงตุงและบริเวณภาคเหนือของไทย แต่ชาวเมี่ยนบางส่วนยังคงอาศัยอยู่ในประเทศจีน (เอกลักษณ์น่าน, 2549: 63) การกระจายตัวของประชากรชาวเมี่ยนในจังหวัดน่าน ในภาพที่ 3.8

ชุดแต่งกายประจำเผ่าของชาวเมี่ยนสวยงามมาก เครื่องเงินและผ้าปักของชาวเมี่ยนมีความสวยงามและมีเอกลักษณ์ พวกผู้หญิงเมี่ยนมักปักผ้าขายเป็นอาชีพเสริม เครื่องดนตรีเมี่ยนมีหลายชนิด เล่นได้เฉพาะผู้ชายและมีการเต้นประกอบ การเต้นและการเล่นดนตรีมิใช่เพื่อความบันเทิง และเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีบวช ฯลฯ นอกจากทำไร่ข้าวโพด สวนลิ้นจี่ ชาวเมี่ยนยังนิยมค้าขายอีกด้วย

จากแผนที่ (ภาพที่ 3.8) จะเห็นได้ว่า ชาวเมี่ยนตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตะวันตกของจังหวัดน่าน ที่อำเภอเมืองน่าน อำเภอท่าวังผา อำเภอสองแคว รวมทั้งทางเหนือตอนล่างของจังหวัดที่อำเภอปัว และทางใต้ด้านตะวันตกของจังหวัด คือบริเวณตำบลแม่ชะนิง และตำบลยาบหัวนา ในอำเภอเวียงสา และมีชาวเมี่ยนอาศัยอยู่บ้างทางด้านตะวันออกของจังหวัด คือ ที่อำเภอบ่อเกลือ หมู่บ้านที่มีประชากรเมี่ยนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น มีประชากรมากกว่า 1,000 คน ขึ้นไป มี 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านละบ้ายา ตำบลสะเนียง อำเภอเมืองน่าน คือมีชาวเมี่ยนอาศัยอยู่หนาแน่นที่สุด คือ 1,660 คน รองลงมา คือ ที่บ้านน้ำกิ ตำบลผาทอง อำเภอท่าวังผา มีชาวเมี่ยนอาศัยอยู่ 1,119 คน และที่บ้านห้วยสะนาว ตำบลปากกลาง อำเภอปัว มีชาวเมี่ยนอาศัยอยู่ 1,018 คน

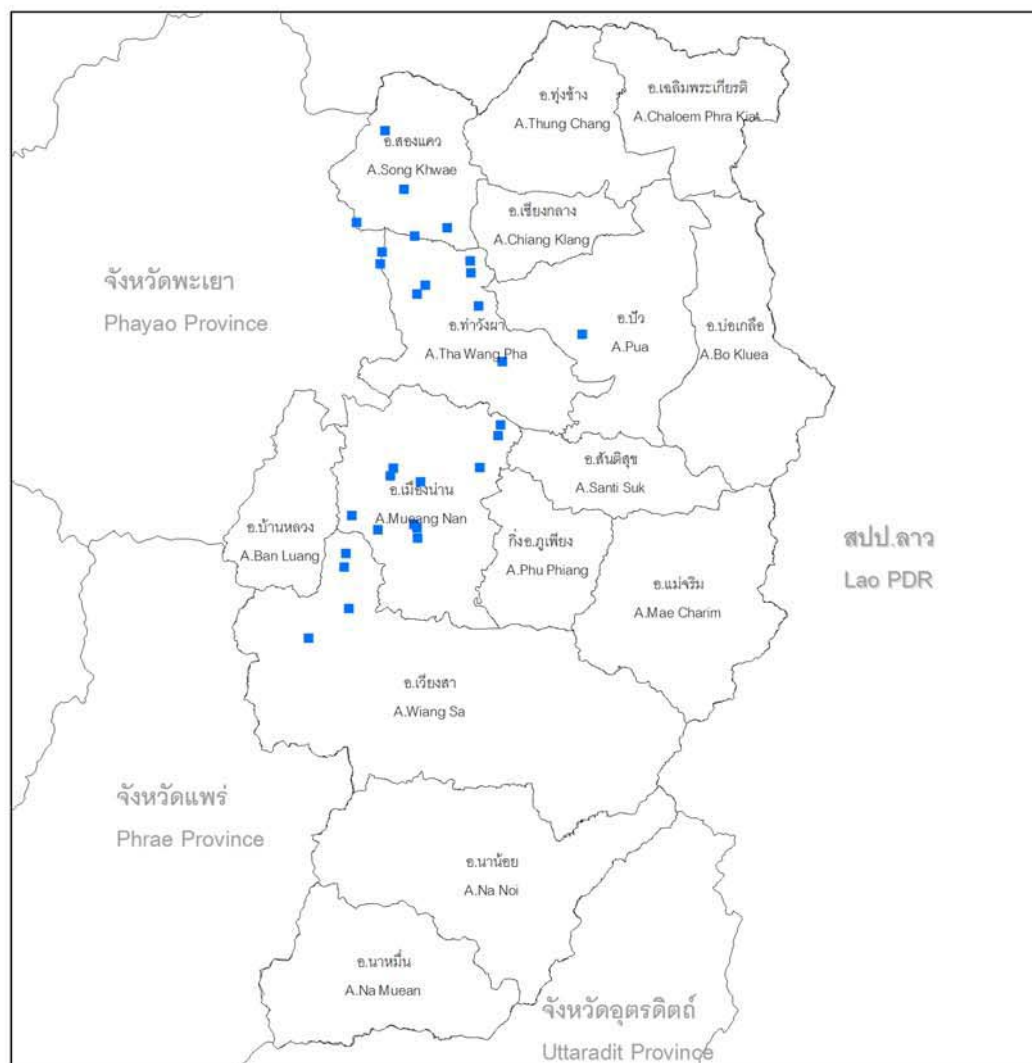
ด้านการใช้ภาษา โดยทั่วไป ชาวเมี่ยนใช้ 3 ภาษาในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ใช้ภาษาเมี่ยน สื่อสารภายในครัวเรือน หรือภายในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ใช้ภาษาคำเมืองถิ่นน่านสื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ซึ่งอยู่ในจังหวัดน่าน และใช้ภาษาไทยกลางในการติดต่อราชการ ในสถานศึกษา และใช้สื่อสารกับคนที่มาจากจังหวัดอื่นหรือภาคอื่นๆ

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลจีน-ทิเบต

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลจีน-ทิเบต มีจำนวนประชากรมากเป็นลำดับที่ 4 ในจังหวัดน่าน มีจำนวนทั้งสิ้น 2,643 คน คิดเป็นร้อยละ 0.55 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในจังหวัดน่าน กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลจีน-ทิเบต ในจังหวัดน่าน มี 2 กลุ่มชาติพันธุ์ คือ จีนแคะ และอิมปี (ก้อ) โดยรายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลจีน-ทิเบต มีดังนี้

แผนที่แสดงกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดน่าน : กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน

Map of Ethnic Groups in Nan Province : Ethnic groups speaking Hmong-Mien languages

กลุ่มชาติพันธุ์ Ethnic Groups

■ เมี่ยน (เย้า) Mien (Yao)

0 10 20 40 Kilometers

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และประชาคมน่าน
Faculty of Arts, Chulalongkorn University and the Nan Community

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
Funded by the Thailand Research Fund (TRF)

ภาพที่ 3.8 แผนที่แสดงการกระจายของกลุ่มชาติพันธุ์เมี่ยน (เย้า) ในจังหวัดน่าน

จีนแคะ

จีนแคะ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านมากเป็นลำดับที่ 9 รองจากคนเมือง (ไทวน) ลื้อ ลัวะ ม้ง เมี่ยน ลาว ขมุ และพวน ตามลำดับ จังหวัดน่านมีประชากรชาวจีนแคะ จำนวน 2,135 คน คิดเป็นร้อยละ 0.45 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัดน่าน

ชาวจีนแคะส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองน่าน ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน และที่บ้านบุญยืน อำเภอเวียงสา นอกจากนี้ยังพบว่ามีชาวจีนแคะอาศัยอยู่บ้างที่บ้านปรางค์ ตำบลบัว อำเภอบัว บริเวณที่มีประชากรชาวจีนแคะอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น คือ มีจำนวนประชากรตั้งแต่ 500 คนขึ้นไป ได้แก่ เขตเทศบาล ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน มีชาวจีนแคะอาศัยอยู่ประมาณ 1,200 คน และที่บ้านบุญยืน ตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา มีชาวจีนแคะอาศัยอยู่ประมาณ 900 คน ร้อยละ 90 ของคนจีนในจังหวัดน่านเป็นจีนแคะซึ่งอพยพจากจังหวัดทางภาคกลางของประเทศไทยเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดน่านได้ประมาณ 100 ปี ปัจจุบัน มีคนจีนแต่จิวมาตั้งถิ่นฐานปะปนอยู่กับคนจีนแคะในเขตเทศบาล ชาวจีนแคะนิยมทำธุรกิจการค้าประเภทต่างๆ และเป็นคนน่านกลุ่มที่มีฐานะดีที่สุด มีสมาคม มูลนิธิ ศาลเจ้า และสุสานฝังศพ

ด้านการใช้ภาษา โดยทั่วไป ชาวจีนแคะใช้ 3 ภาษาในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ใช้ภาษาจีนแคะสื่อสารภายในครัวเรือน หรือ ภายในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ใช้ภาษาคำเมืองถิ่นน่าน สื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ซึ่งอยู่ในจังหวัดน่าน และใช้ภาษาไทยกลางในการติดต่อราชการ ในสถานศึกษา และใช้สื่อสารกับคนที่มาจากจังหวัดอื่นหรือภาคอื่นๆ จีนแคะบางคนสามารถพูดภาษา จีนกลาง และภาษาจีนแต้จิ๋วได้

อิมปี (ก้อ)

อิมปี (ก้อ) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านมากเป็นลำดับที่ 12 รองจากคนเมือง (ไทวน) ลื้อ ลัวะ ม้ง เมี่ยน ลาว ขมุ พวน จีนแคะ เหาะ และชิน ตามลำดับ จังหวัดน่านมีประชากรชาวอิมปี จำนวน 508 คน คิดเป็นร้อยละ 0.11 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัด มีชาวอิมปีตั้งถิ่นฐานอยู่เพียงหมู่บ้านเดียว คือที่บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว

นักวิชาการสันนิษฐานว่า ชาวอิมปี อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนาทางตอนใต้ของประเทศจีน จากนั้นได้อพยพผ่านมาทางเมืองหาดเค็ด แขวงเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มายังเมืองเงิน และได้มีการแบ่งชาวอิมปี ออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มที่หนึ่ง อาศัยอยู่ในจังหวัดแพร่ปัจจุบัน อยู่ที่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ส่วนกลุ่มที่สองได้อพยพมาอาศัยในจังหวัดน่าน ที่อำเภอท่าวังผา บ้านหมูเฒ่า ซึ่งปัจจุบัน เปลี่ยนชื่อเป็น บ้านเชียงแล จากนั้นราวปี พ.ศ.2312 ชาวอิมปีได้อพยพไปอยู่ที่บ้านเสื่อกิน อำเภอสองแคว

ด้วยเหตุที่ว่า ต้องการมูลค่างวด เพื่อนำมาทำดินปืนส่งให้เจ้าครองนครเมืองน่านทำสงคราม ปัจจุบันหมู่บ้านเลื้อกินได้เปลี่ยนชื่อเป็นหมู่บ้านสะเก็น

ด้านการใช้ภาษา โดยทั่วไป ชาวอิมปีใช้ 3 ภาษาในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ใช้ภาษาอิมปีสื่อสารภายในครัวเรือน หรือภายในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ใช้ภาษาคำเมืองถิ่นน่าน สื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ซึ่งอยู่ภายในจังหวัดน่าน และใช้ภาษาไทยกลางในการติดต่อราชการ ในสถานศึกษา และใช้สื่อสารกับคนที่มาจากจังหวัดอื่น หรือภาคอื่นๆ ส่วนความเชื่อและประเพณี ของชาวอิมปีในปัจจุบันนั้น เหมือนกับกลุ่มคนเมืองโดยทั่วไป

นอกจากจังหวัดน่านจะประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ และมีการใช้ภาษาของตนเองในชีวิตประจำวันดังกล่าวมาแล้ว จากฐานข้อมูลหมู่บ้าน 902 หมู่บ้าน ซึ่งจัดทำโดยโครงการวิจัย “ความหลากหลายทางภาษาในจังหวัดน่าน: ความรู้พื้นฐานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว” ยังพบว่า มีประชากรส่วนหนึ่ง ที่ใช้ภาษาไทยกลาง ภาษาไทยถิ่น และภาษาอื่นๆ ที่ไม่ระบุแน่ชัดเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวัน กลุ่มคนดังกล่าวเป็นคนที่มาจากถิ่นอื่นเข้ามาทำงานที่จังหวัดน่าน หรือสมรสกับคนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดน่าน มีจำนวนทั้งสิ้น 15,925 คน คิดเป็นร้อยละ 3.33 ของประชากรทั้งจังหวัด

ดูแผนที่แสดงกลุ่มชาติพันธุ์ระดับตำบล 99 ตำบลในภาคผนวก ก

บทที่ 4

แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดน่าน

น่านเป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ในด้านทรัพยากรอันทรงคุณค่าและเอื้อต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายประเภทและรูปแบบแห่งหนึ่งของประเทศ ดังนี้

โบราณคดี

พื้นที่ในจังหวัดน่านปรากฏร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์มาช้านานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยได้ค้นพบหลักฐานเครื่องมือเครื่องใช้ของคนก่อนประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สมัยหินเก่าและสมัยหินกลาง (ราว 200,000-70,000 ปี) สมัยหินใหม่ (ราว 5,000-3,000 ปี) เรื่อยมาจนถึงยุคโลหะ ในหลายท้องที่ในจังหวัดน่าน เช่น ที่อำเภอแม่จริม อำเภอเชียงกลาง หรือ ที่อำเภอเมืองน่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งโบราณคดีที่เขาก้าว เขาชมพู และดอยปู่แก้ว เป็นแหล่งผลิตเครื่องมือหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ขนาดใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยพบทางภาคเหนือของประเทศไทย (สายนธ์ ไพรชาญจิตร์, 2540:5)

นอกจากนี้ จังหวัดน่านยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่นักวิชาการสันนิษฐานว่ามีวิถีการดำรงชีวิตใกล้เคียงกับมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ คือ มลาบรี หรือ ตองเหลือง ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวของจังหวัดน่านที่นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี นักมานุษยวิทยาทั้งชาวต่างประเทศและชาวไทยสนใจ ศึกษาค้นคว้าเป็นพิเศษ

ประวัติศาสตร์

จังหวัดน่าน มีประวัติศาสตร์อันยาวนานมากกว่า 700 ปี มีเจ้าผู้ครองนครสืบเนื่องกันมาถึง 64 พระองค์ จากหลักฐานที่ปรากฏในพงศาวดารน่าน พบว่า น่านมีความเจริญเคียงคู่กับอาณาจักรสุโขทัยมาแต่โบราณ มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานพอ ๆ กับล้านนา สุโขทัย และพะเยา ด้วยการมีประวัติศาสตร์อันยาวนานนี้ เป็นเหตุให้บริเวณพื้นที่จังหวัดน่านได้ปรากฏร่องรอยโบราณสถานหลายแห่งที่เป็นมรดกสืบทอดมาอย่างชรรุ่นหลัง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตสภาพการณ์ของบ้านเมือง และความศรัทธาเชื่อมั่นในพุทธศาสนาของชาวน่านได้เป็นอย่างดี (สุรศักดิ์ ศรีสำอาง, 2530: 73)

ชาวน่านในอดีตได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาจากสุโขทัยอย่างเห็นได้ชัด มีการสร้างถาวรวัตถุเพื่ออุทิศให้แก่พุทธศาสนา เช่น การสร้างวัดวาอาราม สร้างพระพุทธรูป ฯลฯ โบราณสถานหลายแห่งได้กลายเป็นโบราณสถานที่ทรงคุณค่าของชาติ เช่น วัดพระธาตุแช่แห้ง พระวิหารวัดภูมินทร์ เจดีย์วัดพระธาตุช้างค้ำ เป็นต้น ปัจจุบันจังหวัดน่านมีวัดจำนวนมากถึง 421

วัด (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดน่าน: 2537) ซึ่งนับได้ว่า น่านนั้นเป็นจังหวัดที่มีวัดมากที่สุดในแห่งหนึ่งของประเทศไทย

วัดและโบราณสถานต่าง ๆ ในจังหวัดน่านยังเป็นที่สะท้อนให้เห็นถึงการสังสรรค์หลากหลายสาขา อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพชนชาวน่าน ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝีมือทางสถาปัตยกรรมและปฏิมากรรมของสกุลช่างเมืองน่าน สรรพความรู้อันหลากหลายดังที่กล่าวนี้ได้ผสมกลมกลืนจนกลายเป็น ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี อันเป็นรากเหง้าของวิถีชีวิตที่โดดเด่น มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของจังหวัดน่านตราบนานเท่าทุกวันนี้

ทรัพยากรธรรมชาติ

ความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติ คือ อีกหนึ่งคุณค่าที่ช่วยสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ที่มาเยือนจังหวัดน่าน ก่อปรกับการมีเทือกเขาสูงสลับซับซ้อนจำนวนมาก เทือกเขาที่ปิดล้อมจังหวัดน่านโดยรอบเสมือนเป็นป้อมปราการทางธรรมชาติ ที่ทำให้เมืองน่านให้ห่างไกลจากคนต่างถิ่น เป็นเหตุให้น่าน เป็นจังหวัดที่ยังคงความสมบูรณ์ทางธรรมชาติมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย

จังหวัดน่าน อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรป่าไม้ โดยมีพื้นที่ป่ามากถึง 6,479,231.62 ไร่ ในจำนวนนี้เป็นป่าเศรษฐกิจ 16 แห่ง อุทยานแห่งชาติ 7 แห่งในจังหวัดน่าน ได้แก่ อุทยานแห่งชาติดอยภูคา อุทยานแห่งชาติแม่จริม อุทยานแห่งชาติศรีน่าน อุทยานชาตินันทบุรี อุทยานแห่งชาติถ้ำสะเกิน อุทยานแห่งชาติขุนสถาน และอุทยานแห่งชาติขุนน่าน มีวนอุทยาน 1 แห่งคือ วนอุทยานถ้ำผาตูบ ตำบลผาสิงห์ อำเภอเมืองน่าน มีสวนรุกขชาติ 2 แห่ง คือ สวนรุกขชาติแช่แห้ง และสวนรุกขชาติห้วยน้ำฮ้อน และมีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง (เอกลักษณ์น่าน, 2549:9) ซึ่งอุทยานแห่งชาติและวนอุทยานในจังหวัดน่านนั้น นับได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ยังคงความสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์ และเป็นแหล่งธรรมชาติศึกษาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย

การส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ การเสนอชื่อจังหวัดน่านให้เป็นเมืองมรดกโลกเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นถึงการเปี่ยมไปด้วยทรัพยากรอันทรงคุณค่าของจังหวัดนี้ได้เด่นชัด ดังนั้นการที่จะพัฒนาจังหวัดแห่งนี้ให้เป็นจังหวัดท่องเที่ยวจึงไม่ใช่เรื่องยาก แต่สิ่งที่ยาก คือ การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งโบราณคดี โบราณสถานต่าง ๆ รวมทั้งรักษาวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชาวน่านให้ดำรงอยู่ ไม่ให้เสื่อมโทรมดังที่จังหวัดท่องเที่ยวหลายแห่งกำลังประสบอยู่ ซึ่งนั่นเป็นหัวใจสำคัญของโครงการวิจัยความหลากหลายทางภาษาในจังหวัด

นาน: ความรู้พื้นฐานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างฐานข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดน่านอย่างยั่งยืน

ข้อมูลจากฐานข้อมูลของทางโครงการ ฯ ที่สามารถนำมาพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดน่าน ได้แก่ การสอบถามถึงสถานที่ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมภายในหมู่บ้าน พบว่า มีหมู่บ้านเสนอสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 262 แห่ง และเสนอสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ 404 แห่ง แสดงได้ด้วยแผนที่

จากแผนที่ (ภาพที่ 4.1) พบว่า อำเภอที่มีสถานที่ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดน่านมากที่สุด คือ อำเภอเมืองน่าน พบว่า มีสถานที่ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมากถึง 56 แห่ง รองลงมา คือ ที่อำเภอปัว มี 42 แห่ง อำเภอท่าวังผา 31 แห่ง กิ่งอำเภอภูเพียง มี 29 แห่ง อำเภอนาน้อย 28 แห่ง อำเภอเวียงสา 24 แห่ง อำเภอเชียงกลาง 19 แห่ง อำเภอนาหมื่น 15 แห่ง อำเภอทุ่งช้าง 10 แห่ง อำเภอแม่จริม 4 แห่ง อำเภอสันติสุข 3 แห่ง และอำเภอบ่อเกลือและอำเภอบ้านหลวงมี 1 แห่ง ตามลำดับ

ส่วนสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติในจังหวัดน่าน ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 404 แห่ง ได้แสดงไว้ด้วยแผนที่ดังภาพที่ 4.2

จากแผนที่ (ภาพที่ 4.2) พบว่า อำเภอที่มีสถานที่ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในจังหวัดน่านมากที่สุด คือ ที่อำเภอปัว พบว่ามีสถานที่ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ 69 แห่ง รองลงมา คือ อำเภอเวียงสา มี 56 แห่ง อำเภอท่าวังผา มี 55 แห่ง อำเภอเมืองน่าน มี 51 แห่ง กิ่งอำเภอภูเพียง มี 37 แห่ง อำเภอนาน้อย มี 31 แห่ง อำเภอ ทุ่งช้างมี 24 แห่ง อำเภอนาหมื่นและอำเภอบ่อเกลือ มีอำเภอละ 15 แห่ง อำเภอเชียงกลางและอำเภอสองแคว มีอำเภอละ 14 แห่ง อำเภอสันติสุขและอำเภอแม่จริม มีอำเภอละ 7 แห่ง ส่วนอำเภอบ้านหลวง มี 5 แห่ง และ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ มี 4 แห่ง ตามลำดับ

นอกจากข้อมูลจากฐานข้อมูลแล้ว ทางโครงการ ฯ ยังได้จัดทำแบบสอบถามเพิ่มเติมเพื่อสอบถามทัศนคติของประชาชนชาวน่านถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าที่นักท่องเที่ยวไม่ควรพลาดที่จะไปเยือนทั้งประเภทแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยให้กลุ่มตัวอย่างกรอกรายชื่อสถานที่ท่องเที่ยวเรียงตามอันดับ จากอันดับที่ 1 จนถึงอันดับที่ 10 ในแต่ละประเภท สุ่มสอบถามประชากรชาวน่านจากหลากหลายสาขาอาชีพ จากทุกตำบลในจังหวัดน่าน จำนวน 80 ชุด

เกณฑ์การตัดสินพิจารณาว่าสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดอยู่ในอันดับ 1 ถึง 10 พิจารณาจากผลรวมของคะแนน จากเกณฑ์ที่ว่า หากสถานที่ท่องเที่ยวได้รับการเสนอชื่อให้อยู่ในอันดับที่ 1 ในแบบสอบถามจะได้คะแนน 10 คะแนน หากได้รับการเสนอชื่อในอันดับที่ 2 ได้ 9 คะแนน อันดับ 3